

EERSTE BEGINSELEN
DER
NEDERDUITSCHER
SPRAAKKUNST,
GEVOLGD DOOR EENE
VERHANDELING
OVER DE
LEES- OF SCHRIFTEEKENEN,
EN DOOR EEN
REGLEMENT VOOR SCHOLEN.

MAESEYCK,
TER DRUKKERIJ VAN J. J. TITEUX.

1830.

*antw.
Lankens*

eerste druk: 1818 of 1819

VOORBERIGT.

Zoo is dan dit werkje reeds voor de vijfde maal gedrukt. Het is aan te merken als een gunstig bewijs van de beoefening onzer nederduitsche taal, en een gevolg van de verbeterde school-inrigting in deze Provincie. Elk, die belangstelt in algemeene beschaving, welke met de beoefening der moedertaal hand aan hand gaat, zal zich verheugen. Hoe meer men zich er op toelegt om naar de regels der taal te spreken en te schrijven, des te meer zal ook die beschaving toenemen, welke een sieraad is van onze redelijkheid en waarde.

Slechts voor kinderen is dit boekje bestemd, en daarom alles behalve volledig. Alleen de hoofpunten der taalkunde zijn aangeroerd geworden, ten einde den grondslag te leggen tot naauwkeuriger taalkennis. Daarom zijn er in hetzelfde weinige veranderingen gemaakt, is de vorm bijgehouden en alleen hier en daar, met spaarzame hand, eenige bijvoegselen aangebragt. En op dat dit zonder verhoging van prijs, uit vergrooting van het werkje voortvloeyende, zoudt kunnen geschieden, zijn er onderscheidene dingen uitgelaten: b. v. het voorberigt en een gedeelte van het schoobreglement. Het kon daarom te beter geschieden dewijl de voorgaande drukken, hoe zeer ganssch uitvertocht, toch in handen zijn van bijna alle onderwijzers, welke wij daarheen verzenden. In het schoobreglement waren dingen opgenomen, welke eigenlijk leefregelen zijn voor de jeugd, maar in een schoobreglement niet te huis behooren.

Garne had men ook over de vorming der tijden hier iets bijgevoegt. Maar daar dit in het werkje

van den verdienstelijken *ANSLIEN*, getiteld: *Nederduitsche Spraakkunst voor eerstbeginnenden*, (*) *vrij omstandig behandeld is, en het hier minder te pas kwam, heeft men zich alleen vergenoegd met de regelen op te geven, wanneer de onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijze en het verleden deelwoord der gelijkvloeiende werkwoorden gesloten moet worden met de, te, d of t, waarin men gewoonlijk meer moeilijkheid vindt.*

*Over het algemeen zijn de veranderingen van dien aard, dat de onderwijzers ook de oude druk kunnen blijven gebruiken, en in dezen tevens eene aanleiding hebben, om de kinderen te oefenen niet alleen in de verbuiging naar de vier naamvallen, maar ook naar de drie gevallen. Tot gemak der leerlingen heeft men het dienstig geacht de woordenlijstjes, betrekkelijk de scherp-lange ee en oo, uit de kleine Spraakkunst van den Heer *H. WESTER*, hier eene plaats in te ruimen.*

*Dat ook verder dit schoolboek in onze provincie eene aanleiding moge zijn om de beoefening der nederduitsche taal te bevorderen, wenschen wij regt hartelijk. Maar niet minder hartelijk wenschen wij, en vele met ons, dat ter verbetering van het lot en aanmoediging der onderwijzers, en om alle tegenwerking te doen ophouden, door *H. E. M. de Heeren Staten* dezer Provincie Limburg, belangende het schoolpligtig verklaren van alle kinderen, zulke verordeningen mogten tot stand gebragt worden, als bereids in onderscheidene Provincien van ons Rijk, en bijzonderlijk in de provincie Zuid-Holland beraamd zijn, waarvan het extract te lezen is in de nienwe bijdragen ter bevordering van het onderwijs en de opvoeding voornamelijk met betrekking tot de lagere scholen, enz. voor Julij 1824.*

DE DRUKKER.

(*) Bij den Drukker dezes te bekomen.

KORTE, VOORLOOPIGE,

ALGEMEENE

BEMERKINGEN

OVER DE

SPRAAKKUNST.

1. V. Wat is en wat verstaat men in het algemeen door het woord *Spraak-kunst*?

A. De wetenschap, eene taal geregeld te spreken en juist te schrijven, volgens de regelen waarnaar de woorden veranderd en gerangschikt worden. Deze verklaring is op alle talen toepasselijk; omdat het meeste, dat daar in voorkomt, voor alle talen gemeen is.

De algemeenheid der benaming wordt voorts nader gewijzigd door bijvoeging van den naam der taal; voor welke eene spraak-kunst bijzonder is ingerigt, en in dien zin spreekt men van eene *Neder- of Hoogduitsche, Latijnsche, Fransche of Engelsche spraak-kunst.*

2. V. Is er ook onderscheid tusschen

spraak en taal? en is het ook belangrijk eene taal naar vaste regelen te leeren en te kennen?

A. Ja, zeker; want niets is er, dat den mensch meer van de dieren onderscheidt, dan het vermogen te hebben, zijne ziels gewaarwordingen en denkbeelden, door duidelijke en bepaalde klanken aan anderen te kunnen mededeelen. Dit heerlijk vermogen, dat aan alle menschen gemeen is, draagt den naam van spraak; echter is spraak, in vergelijking van taal, verschillend: dewijl door dit laatste meer bepaaldelijk het bijzondere samenstel van klanken en woorden verstaan wordt, waarvan een volk zich, in onderscheiding van andere, tot uitdrukking van zijne gedachten bedient. De voortreffelijkheid van het spraakvermogen maakt het onderzoek van alles, wat tot spraak of taal betrekking heeft, voor den redelijken mensch hoogst belangrijk. In het bijzonder is het van de niterste noodzakelijkheid, te weten, uit welke beginselen eene taal is zamengesteld, en wat men in acht moet nemen, om dezelve wel te spreken en te schrijven.

3. V. Welke taal behoort men voornamelijk regelmatig te leeren? en waarom?

A. Zijne moedertaal behoort men voor alle andere grondig te leeren en te kennen, en wel om deze redenen: dewijl wij in onze moedertaal over de ons omringende

voorwerpen het beste nadenken en met onze medemenschen kunnen spreken en handelen. Opdat wij ons dan regt aan hen verstaanbaar maken, en wij hen ook wel mogen verstaan, behooren wij de regelen wel te kennen, waarnaar de woorden, als teekenen onzer denkbeelden, in hare verschillende betrekkingen behooren geplaatst te worden.

4. V. Zoude het niet genoeg zijn, zijne moedertaal slechts volgens het gebruik te bezigen, en overtollig zijn dezelve naar regelen te leeren?

A. Sedert dat de Nederduitsche taal hare vaste regelen heeft, mag dezelve niet meer naar een dwaas gebruik gebezigd worden; dezelve behoort nu volgens hare grondbeginselen geleerd en gebezigd te worden. En zij, die met de regels van de Nederduitsche taal grondig bekend zijn, hebben dan ook te gelijk de vergelijkende grondbeginselen tot het aanleeren van alle andere talen.

5. V. Waarop grond zich voornamelijk de regte schrijving eener taal?

A. 1.) Op de uitspraak, 2.) op de afleiding en 3.) op het gebruik van kundige schrijvers.

6. V. Welke verklaringen zouden er nog wel voor de bijzondere taaldeelen kunnen voorafgaan?

A. De verdienstelijke HEER ANSLIJN

brengt voor de eigenlijke Spraakkunst nog de volgende zielkundige verklaring voor meergevorderde leerlingen, wegens de vorming onzer denkbeelden:

§. 1.

Onder alle geschapene wezens op deze aarde, is de mensch het eenigste, dat met eene redelijke ziel begaafd is, en dat uit dien hoofde zich in staat bevindt, om over de gewaarwordingen, welke hem de omringende voorwerpen verschaffen, behoorlijk na te denken, en deze gedachten geregeld en op onderscheidene wijze aan anderen mede te deelen.

§. 2.

Het *nadenken* of *denken* is eene werkzaamheid van onze ziel waardoor deze van de dingen begrippen vormt, en daarover oordeelt en besluit. Het *denken* is dus geene enkelvoudige werking van onze ziel, maar eene opeenvolging en vereeniging van onderscheidene werkingen. Deze onderscheidene werkingen van onze ziel, heeft men ook verschillende namen toegekend.

§. 3.

De vermogens van onze ziel, om kennis van de dingen te verkrijgen, heet men het *kennisvermogen*.

§. 4.

De eerste werkingen van ons kennisvermogen bestaan in het opnemen van den indruk, die de voorwerpen of de dingen op ons maken. De werktuigen, waarvan de ziel zich bedient, om

deze indrukken te verkrijgen, zijn onze niterlijke zinnen, zoo als *het gezigt*, *het gevoel*, *het gehoor*, *de reuk* en *smaak*. Deze werktuigen zijn van zeer fijne zenuwen voorzien; deze zenuwen worden op onderscheidene wijzen door de voorwerpen aangedaan, en brengen dit gevoel over op de ziel: hoe dit geschiedt, kunnen wij niet verklaren.

De indrukken, welke door deze eerste werkingen in de ziel ontstaan, heeten wij *aanschouwingen*.

§. 5.

Deze aanschouwingen zijn nu nog geene begrippen; want hiertoe moet de ziel nog op eene andere wijze werkzaam zijn. Om een *begrip* van een voorwerp te hebben, moet de ziel de voorstelling der bijzondere deelen eens voorwerps eerst zamen vatten en vereenigen, en zoo uit de deelen het beeld zamen stellen. Zoo vormt de ziel b. v. uit de deelen *stam*, *takken*, *bladen* enz. het beeld van eenen *boom*. De dus gevormde begrippen geven wij, omdat de beelden daarvan in de gedachten zamen gesteld zijn, ook den naam van *denkbeelden*.

§. 6.

Het vermogen der ziel, om begrippen van de voorwerpen te vormen, heet men het *verstand*.

§. 7.

De werkingen van ons verstand, waardoor het begrippen vereenigt, en deze onderling en ten aanzien van elkander bevestigt of ontkent, heet men *oordeelen*, en het vermogen daartoe, de *oordeelskracht* of het *oordeel*.

Wanneer men zegt: *de hoed is rond*, dan vereenigt het verstand de begrippen *hoed* en

rond, en het oordeel bevestigt dit, het zegt: dat de *hoed rond is*, omdat het begrip *rond* aan den hoed te vinden is. Vereenigt het verstand de begrippen *hoed* en *vierkant*, en is het begrip *vierkant* niet aan den hoed te vinden, dan ontkent het oordeel dit begrip *vierkant* aan het genoemde voorwerp, en zegt: *de hoed is niet vierkant*.

§. 8.

Wanneer de ziel twee oordeelen bezigt, die eenerlei zaak bevatten, om daaruit een derde af te leiden, dan zegt men, dat zij *besluit*.

Zegt men b. v. *een cent is minder dan een gulden*, dan *besluit* men; doch de grond daartoe ligt in twee oordeelen, die hetzelfde moeten voorafgaan. Het eerste oordeel zal dus zijn:

Een deel is minder dan het geheel.

Het tweede.

Een cent is een deel van een gulden.

En hieruit volgt nu het bovengenoemd besluit.

Derhalve is een cent minder dan een gulden.

Zoo besluit men ook, wanneer men zegt: *alle brave kinderen gehoorzamen hunne ouders; ik wil gaarne een braaf kind zijn; derhalve moet ik ook mijne ouders gehoorzamen*, enz.

§. 9.

De mensch heeft eene natuurlijke behoefte, om hetgene hij denkt aan anderen mede te deelen. Dit doet hij, of door *natuurlijke* of door *kunstige* teekens.

§. 10.

De natuurlijke teekens zijn: *lagchen, schreijen, het veranderen der gezigtstrekken, bewegingen met de oogen, met de handen*, enz.

§. 11.

De kunstige teekens zijn: *afbeeldingen en woorden*.

§. 12.

Woorden zijn *hoorbare teekenen* of *geluiden*, die doorgaans uit verscheidene andere klanken zijn zamen gesteld, en zijn niet anders dan willekeurige teekens, waardoor wij hoorbaar aan anderen enig denkbeeld mededeelen.

§. 13.

Het vermogen, om door woorden de gewaarwordingen en denkbeelden uit te drukken, heet men *spraak*.

§. 14.

Naardien de menschen geen gebruik van de spraak ter uitdrukking hunner denkbeelden kunnen maken, dan in zoo verre zij bij elkander zijn; zoo hebben vele volken er al vroeg op bedacht geweest, om hunne spraak door zigtbare teekens voor te stellen, ten einde hunne gedachten aanafwezige mede te deelen. Deze zigtbare teekens van hoorbare teekens, heet men *schrift*.

§. 15.

Eene verzameling van al die teekens, welke bij enig volk aangenomen zijn, om elkander hunne denkbeelden mede te deelen, noemt men *taal*. Deze taal kan of door de natuur of door kunst gevormd zijn, en verkrijgt daardoor ook verschillende namen. Bestaat deze taal uit woorden, dan noemt men dezelve *woordental*.

§. 16.

De woordentaal is de geschikste en ook de algemeenste; van daar, dat men onder het woord *taal* altijd de woordentaal verstaat.

§. 17.

Het oordeel, door woorden uitgedrukt; heet zoo als wij reeds gezegd hebben, een *voorstel*.

§. 18.

Wil de mensch zijne gedachten door woorden aan anderen mededeelen; of liever: wil hij zijn oordeel door woorden uitdrukken, dan moet hij:
1.) *datgene noemen, waaraan hij gedacht heeft,*
2.) *iets daarvan zeggen en* 3.) *dit beide zamen verbinden:* b. v.

De aarde is rond,
De azijn is zuur, enz.

§. 19.

Elk deel van een voorstel draagt eenen bijzonderen naam. Hetgene, waarover wij ons oordeel uitdrukken, noemt men het *onderwerp*.

Datgene, wat men van het onderwerp zegt, heet men het *gezegde*.

Het woordje *wezen* of *zijn*, dat het onderwerp met het gezegde verbint, draagt den naam van *koppelwoord*.

§. 20.

Hetgene men van een onderwerp zegt, kan *bevestigd* of *ontkent* worden, dat is: men kan zeggen, of datgene, wat van het onderwerp gezegd wordt al of niet bij hetzelfde past. Men heeft

dus in elk voorstel of een *bevestigend* of een *ontkennend* gezegde: b. v.

De hond is waakzaam,
De azijn is niet zoet, enz.

§. 21.

Dikwijls heeft het verstand het onderwerp met het gezegde, als een begrip, zamen verbonden, wanneer het oordeel dit ook als zoodanig uitdrukt: b. v.

De zwarte hoed,
Het brave kind, enz.

§. 22.

Sommige gezegden, wanneer deze zekere handeling of werking aanduiden, zijn niet volkomen, indien dezelve met geen ander begrip, waarop deze handeling overgaat, onderscheiden van het onderwerp, verbonden worden. Datgene waarop de handeling des onderwerps overgaat, of dat bewerkt wordt, noemt men het *voorwerp*: b. v.

Het kind eet brood, enz.

§. 23.

Dikwijls wordt het onderwerp, voorwerp of gezegde door een of meer woorden nader kenbaar of duidelijker gemaakt. Het woord of de woorden, welke men bezigt, om een onderwerp, voorwerp of gezegde nader te doen kennen, noemt men *bepaling*: b. v.

De zoon van Willem onderwijst vlijtig
de kinderen van Jan, enz.

§. 24.

Dikwijls komen in één voorstel meer onderwerpen, voorwerpen of gezegden voor, of een voorstel kan uit meer voorstellen bestaan. Elk voorstel, dat meer dan één onderwerp, voorwerp of gezegde bevat, of dat meer voorstellen in zich vereenigt, heet men een *zamengesteld voorstel*. De andere daarentegen dragen den naam van *enkelvoudige voorstellen*, zoo als die zijn, welke wij tot heden opgegeven hebben. Tot de *zamengestelde voorstellen* behooren: b. v.

De man en vrouw wandelen. Het kind danst en springt. De vrouw verkoopt boter en kaas. Vele kooplieden en winkeliers koopen en verkoopen koffij en thee. De man, dien ik gisteren gesproken heb, heeft het verteld. De timmerman heeft de tafel, die hij zoo lang gehad heeft, terug gezonden, enz.

§. 25.

Elk *zamengesteld voorstel* kan ook door bijvoeging van *bepalingen* zeer uitgebreid worden, en dus alles vereenigen, wat wij hier voren afzonderlijk behandeld hebben.

§. 26.

De woorden, waaruit de voorstellen bestaan, zijn van zekere verandering en schikking onderworpen, die deels uit den aard der zaak afgeleid, deels willekeurig aangenomen zijn. Eene verzameling der regelen, waarnaar deze verandering en schikking geschiedt, en die bij een volk erkend en aangenomen zijn, noemt men *Spraakkunst*; en deze zal het onderwerp der volgende bladen uitmaken.

EERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERDUITSCH

SPRAAKKUNST.

EERSTE LES.

1. V. **H**oe veel letters zijn er?
A. Zes en twintig, te weten: *a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z*.
2. V. Hebben wij al die letters in het Nederduitsch volstrekt noodig?
A. Neen, daar zijn er vier onder, die wij niet volstrekt in het Nederduitsch noodig hebben.
3. V. Welke zijn die?
A. Die zijn de letters *c, q, x* en *y*.
4. V. In welke woorden worden die dan gebruikt?
A. In woorden van vreemde afkomst; bij voorbeeld: in *Cicero, Quintilianus, Xerxes, Cyrus, enz.*
5. V. Maar ik dacht dat de *c* zeer

dikwijls in nederduitsche woorden gebruikt werd, bij voorbeeld in *kracht*, *licht* en meer andere?

A. dat is ook zoo, maar dan gebruikt men die als een deel van het letterteken *ch*, en niet als een *c*.

6. V. Hoe worden de overige letters verdeeld?

A. In zelfklinkers en in medeklinkers,

7. V. Hoe veel zelfklinkers zijn er?

A. Doorgaans noemt men er zes, te weten *a, e, i, o, u, ij*. De *ij* is evenwel slechts eene verlengde *i*, welke voorheen ook zoo *ii*, geschreven en uitgesproken werd. Thans schrijft men *ij*.

8. V. Waarom noemt men die zelfklinkers?

A. Omdat ze uitgesproken kunnen worden zonder den klank van andere letters te laten hooren.

9. V. Wat kan men van die zelfklinkers al maken?

A. Tweeklanken, drieklanken, lettergrepen, sommigen kunnen zelfs woorden zijn.

10. V. Noem mij eens eenige twee- en drieklanken.

A. Tweeklanken zijn: *eu, ou, ui* en *ie*, en drieklanken zijn: *ieu, oei*.

11. V. Wat zijn dan tweeklanken?

A. Twee verschillende zelfklinkers.

12. V. Is *am* ook een tweeklank?

A. Neen, want de *m* is geen zelfklinker.

13. V. Wat zijn drieklanken?

A. Drie verschillende zelfklinkers.

14. V. Is (*aa*) ook een drieklank?

A. Neen dat is een verlengde tweeklank. Een drieklank bestaat uit drie verschillende zelfklinkers, zoo als *oei*,

TWEEDE LES.

1. V. Kan men van de zelfklinkers ook lettergrepen maken?

A. Ja, van allen; zoo maakt de *a* eene lettergreep in het woord *A-dam*; de *e* in het woord *e-zel*; de *i* in het woord *I-zaak*; de *o* in het woord *o-lie*; de *u* in *U-trecht*; en de *ij* in *ij-zer*.

2. V. En kunnen sommige zelfklinkers ook woorden uitmaken?

A. Ja, zoo kan men immers biddende zeggen: *o* lieve hemelsche Vader! van *U*, heb ik alles wat ik heb, enz. — hierin komen dan de *o* en *u* als woorden voor.

3. V. Noem mij nu eens eenige medeklinkers.

A. Zoodanige zijn: *b, d, f, g, k*, enz.

4. V. Waarom worden zij medeklinkers genoemd?

A. Omdat zij niet, dan met behulp van de zelfklinkers, kunnen worden uitgesproken.

5. V. Kunnen zij ook lettergrepen en woorden uitmaken, zoo als de zelfklinkers?

A. Neen, dit kunnen zij alleen doen, als er één of meer zelfklinkers bijgevoegd worden.

6. V. Wat zijn lettergrepen?

A. Eén, twee, drie of meer letters, die te gelijk met éénen galm worden uitgesproken.

7. V. Wat maakt men van lettergrepen?

A. Woorden.

8. V. Uit hoe veel lettergrepen bestaat een woord?

A. Dit is ongelijk: men heeft woorden van één, van twee, van drie, van vier, zelfs van acht of negen lettergrepen.

9. V. Hoe veel lettergrepen zijn er in het woord *sterrenwigchelarij*?

A. Zes, *ster-ren-wig-che-la-rij*.

10. V. Wat doet men nu met *woorden*?

A. Daarmede drukt men zijne gedachten uit, het zij dan, dat men ze uitspreekt of, dat men ze schrijft.

11. V. Kan men nergens anders zijne gedachten door uitdrukken?

A. Ja; in sommige gevallen door oogwenken, en ook wel door gebaren, zoo als dit in het beroemde gesticht voor Doof-stommen, te Groningen, beoefend word,

DERDE LES.

1. V. Hoe velerlei woorden zijn er in de nederduitsche taal?

A. Tienderlei woorden.

2. V. Noem mij die eens.

A. Ten 1. Zelfstandige naamwoorden.

— 2. Lidwoorden.

— 3. Bijvoegelijke naamwoorden.

— 4. Voornaamwoorden.

— 5. Werkwoorden.

— 6. Telwoorden.

— 7. Bijwoorden.

— 8. Voorzetsels.

— 9. Voegwoorden.

— 10. Tusschenwerpsels.

3. V. Wat zijn zelfstandige naamwoorden?

A. *De namen* der dingen: b. v. Jakob, Rijn, boek, vreugd, droefheid, enz.

4. V. Hoe worden de zelfstandige naamwoorden verdeeld?

A. In twee soorten: namelijk in *eigene* en *algemeene*.

5. V. Wat zijn *eigene* zelfstandige naamwoorden?

A. Een *eigen* zelfstandig naamwoord is een naam, welke slechts een eenig voorwerp aanduidt, en niet aan alle voorwerpen, die eene soort uitmaken, kan gegeven worden.

6. V. Noem mij eens eenige *eigene* zelfstandige naamwoorden.

A. Die zijn de namen van menschen, van steden, van dorpen, van rivieren, enz.

7. V. Geef mij een voorbeeld.

A. Bij voorbeeld: *Jan, Willem, Pieter*. — Dit zijn namen van menschen.

8. V. Nu eenige namen van steden.

A. *Amsterdam, Maastricht, Maeseyk, Roermonde, Weert, Sittard, en vele andere*.

9. V. Nu nog eenige namen van dorpen.

A. *Limbricht, Nederweert, Thorn, Echt, Susteren, enz.*

10. V. Het woord *Pieter*, welk woord is dat nu?

A. Een eigen zelfstandig naamwoord.

11. V. En het woord *Rijn*?

A. Ook een eigen zelfstandig naamwoord, want *Rijn* is eene rivier.

12. V. Wat zijn *algemeene* zelfstandige naamwoorden?

A. Een *algemeen* zelfstandig naamwoord is een naam, die aan alle voorwerpen, tot dezelfde soort behorende, gegeven wordt.

13. V. Noem mij eens eenige *algemeene* zelfstandige naamwoorden.

A. *Man, vrouw, kind, boek, lei, pen, enz.*

14. V. Wat zijn zelfstandige verkleiningswoorden?

A. Zij stellen de voorwerpen als verkleind voor, en worden van de gewone zelfstan-

dige naamwoorden gemaakt, door achtervoeging van *je, tje, pje*, ook *jen* of *sken*.

15. V. Helder dit eens met een voorbeeld op.

A. *Briefje, aaltje, kraampje, enz.*

16. V. Kunnen de zelfstandige naamwoorden ook veranderd worden?

A. Ja, zij kunnen veranderd worden.

17. V. Hoe noemt men die verandering?

A. De verbuiging.

18. V. Wat moet men van de zelfstandige naamwoorden weten, wanneer men dezelve wil verbuigen?

A. Derzelver geslacht, derzelver getal en derzelver naamval.

VIERDE LES.

1. V. Hoe velerlei geslachten zijn er?

A. Drie, te weten: het mannelijke geslacht, het vrouwelijke geslacht en het onzijdige geslacht.

2. V. Hoe kan men weten van welk geslacht een zelfstandig naamwoord is?

A. Als men in plaats van het zelfstandig naamwoord *hij* kan zetten, dan is het mannelijk; moet men in deszelfs plaats *zij* gebruiken, zoo is het vrouwelijk. Alle andere woorden, waarvoor men *het* kan in de plaats stellen, zijn onzijdig.

3. V. Helder dit op, voor het mannelijk geslacht, door voorbeelden.

A. Het woord *boom* is mannelijk, want als ik zeg *de boom groeit*, zoo kan ik ook zeggen *hij groeit*.

4. V. Zijn er ook andere kenteekenen van het mannelijk geslacht.

A. Ja. Zoo zijn alle namen van mannen en die aan mannen passen, mannelijk, b. v. *Jozef, Jan, Vader, Schout*: insgelijks van mannelijke gebreken en misdaden: b. v. *dief, schurk, guit, nar*: vervolgens de dagen der week, enz.

5. V. Geef nu een voorbeeld van het vrouwelijk geslacht.

A. Het woord *duif* is vrouwelijk, want als ik zeg, *de duif is wit* of *blauw*, dan kan ik het omzetten en zeggen, *zij is wit* of *blauw*.

6. V. Zijn er ook voor dit geslacht nog andere kenmerken?

A. Zekerlijk, alle namen van vrouwen en van vrouwelijke bedrijven of ambten, gebreken en deugden, zijn van het vrouwelijke geslacht: b. v. *Maria, Louisa, Moeder, dochter, maagd, vorstin, dienaars, toeverheks*: zoo ook de meeste namen van bloemen: b. v. *roos, tulp, lelie*, enz.

7. V. Welke woorden zijn dan nu onzijdig?

A. De woorden *kind, boek, schip, huis*. Ik kan immers zeggen: mijn kind — *het* leert vlijtig; een boek — *het* is fraai, enz.

8. V. En welke zijn de andere kenteekenen, van het onzijdige geslacht?

A. Deze zijn zeer menigvuldig: onder anderen zijn van het onzijdig geslacht, de namen van landen, eilanden, steden en dorpen, b. v. *Europa, Nederland, Engeland, Maastricht, Thorn*, enz. vervolgens de namen der metalen, en grondstoffen, b. v. *goud, zilver, ijzer, water, vuur, licht*, enz. Ook behooren hiertoe alle verkleinings woorden.

9. V. Noem eens eenige.

A. *Kindje, bloempje, schoteltje*, enz.

10. V. Is het woord *meisje* ook onzijdig?

A. Ja, want het is het verkleiningswoord van *meid*.

11. V. Zijn dit nu de regelen allen, en zijn zij toereikend om de geslachten der woorden te bepalen?

A. Neen; er zijn veel meer, de woordenlijst van den Heer SIEGENBEEK is daartoe beter dienende en behoort daarom in ieders handen te wezen.

V I J F D E L E S.

1. V. Hoe veel getallen zijn er bij de zelfstandige naamwoorden?

A. Twee, te weten: het enkelvoudige getal en het meervoudige getal.

2. V. Wanneer staat een zelfstandig naamwoord in het enkelvoudig getal?

A. Als men maar van één ding spreekt;

bij voorbeeld: *de tafel, een man, enz.*

3. V. Als ik dan zeg: *ik zie mijne pen*, staat *pen* dan in het enkelvoudig getal?

A. Ja, maar als gij zeidet: *ik zie mijne pennen*, dan staat het woord *pennen* in het meervoudige getal.

4. V. Wel begrepen! Maar het woord *heelal*, staat dat in het enkelvoud of in het meervoud?

A. In het enkelvoudige getal, en hier is geen meervoudig getal van te maken, wijl men niet zeggen kan de *heelallen*.

5. V. Wat zijn naamvallen?

A. De verbuigingen of veranderingen; welke de naamwoorden en lidwoorden, in hunne onderscheidene betrekkingen, ondergaan.

6. V. Hoe veel naamvallen zijn er?

A. Vier, te weten de eerste, de tweede, de derde, en de vierde naamval.

7. V. Wanneer staat een zelfstandig naamwoord in den eersten naamval?

A. Wanneer het zelfstandig naamwoord als onderwerp voorkomt.

8. V. Wanneer staat een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval?

A. Wanneer twee naamwoorden bij elkander gevoegd zijn, om het eene door het andere te bepalen of tot eene bijzondere soort te maken, bij voorbeeld: *de zoon*, (welke zoon?) *des koopmans*: *een ring*, (welke ring?) *een ring van*

goud: brood, (welk brood?) *brood van rogge*, enz. — Zoo hoort men op sommige plaatsen nog wel eens zeggen, *Pieters Jan* — *Jans zoon*, dat is: *Jan van Piet* — *de zoon van Jan*, enz.; de woorden *koopman*, *goud*, *rogge*, *Piet* en *Jan* staan dus in den tweeden naamval.

9. V. Wanneer staat een zelfstandig naamwoord in den derden naamval?

A. Als het voorkomt als het doel der werking, b. v. *geef dit boek aan uwen vriend*; nu staat *vriend* in den derden naamval.

10. V. En wanneer staat een zelfstandig naamwoord in den vierden naamval?

A. Wanneer het voorkomt als het voorwerp, b. v. *Ik zie den man*. — Hier komt nu de man voor, als het voorwerp waarop men werkt, en staat dus in den vierden naamval.

11. V. Is er ook nog een ander hulpmiddel om te weten in welken naamval een zelfstandig naamwoord staat?

A. Ja, en dit gaat in de meeste gevallen door, te weten: als men, in plaats van het zelfstandige naamwoord, *hij* kan zetten, staat het in den eersten, *van hem*, in den tweeden, *aan hem*, in den derden, en *hem*, in den vierden naamval.

12. V. Dat begrijp ik niet wel — helder dit eens met een voorbeeld op.

A. Als ik zeg, *de man* heeft mij gesproken, dan kan ik ook zeggen: *hij* heeft mij gesproken; *man* staat dus in den *eersten* naamval; en als ik zeg: dit is het boek *van den man*, dan kan ik ook zeggen, dit is het boek *van hem*; *man* staat dus hier in den *tweeden* naamval. Zoo kan ik zeggen: geef dit geld aan den *man* of *aan hem*; *man* staat dan in den *derden* naamval.

Eindelijk kan ik zeggen: ik acht den *man* of ik acht *hem*; hier staat *man* in den *vierden* naamval.

13. V. Maar in plaats van zelfstandige naamwoorden van het vrouwelijk geslacht, kan ik toch de woorden *hij* en *van hem*, enz. niet gebruiken?

A. Dat is zoo, maar dan kunt gij de woorden *zij*, *van haar*, *aan haar*, *haar*, daarvoor nemen, — en dus ook aanstonds weten in welken naamval het zelfstandige naamwoord staat.

14. V. Is er nog eene andere manier om de betrekking der zelfstandige naamwoorden aan te duiden?

A. Ja. Deze is naar drie gevallen: *onderwerp*, *voorwerp* en *bepaling*.

Z E S D E L E S .

1. V. Wat zijn lidwoorden?

A. Het zijn die kleine woorden, welke men voor de zelfstandige naamwoorden

zet, met welke zij verbogen worden en eene zaak algemeen of bepaald voorstellen.

2. V. Helder dit eens met een voorbeeld op.

A. Als ik zeg: daar gaat *een* jonge heer, dan weet men niet zeker wie het is; dit wordt genoemd in het algemeen spreken; maar als ik zeg: daar gaat *de* jonge heer, dan veronderstel ik, dat men weet wie het is, en dan noemt men dit *bepaald* spreken.

3. V. Hoe velerlei lidwoorden zijn er dus?

A. Tweederlei, bepalende en niet bepalende.

4. V. Noem eens het niet bepalende lidwoord?

A. *Een*.

5. V. Wordt het ook veranderd?

A. Ja, bij de verbuiging der naamwoorden, zoo als straks blijken zal, en zoo is het ook met de bepalende lidwoorden.

6. V. Noem eens de bepalende lidwoorden?

A. *De* en *het*.

7. V. Waarbij worden de lidwoorden gebruikt?

A. Bij de verbuiging der naamwoorden.

8. V. Geef mij eens een voorbeeld van verbuiging van een zelfstandig naamwoord met de *bepalende* lidwoorden *de* en *het*.

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. De leeuw.	De daad.	Het veld.
2. Des leeuws of van den leeuw.	Der daad of van de daad.	Des velds of van het veld.
3. Den leeuw of aan den leeuw.	De, der daad of aan de daad.	Het veld of den velde of aan het veld.
4. Den leeuw.	De daad,	Het veld.

Meervoudig.

1. De leeuw.	De daden.	De velden.
2. Der leeuwen, van de leeuwen.	Der daden, van de daden.	Der velden, van de velden.
3. Den leeuwen, aan de leeuwen.	De, der daden, aan de daden.	Den velden, aan de velden.
4. De leeuwen.	De daden.	De velden.

9. V. Nu van elk een voorbeeld met de niet bepalende lidwoorden een en eene.

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Een vogel.	Eene kat.	Een dier.
2. Eens vogels, van eenen vogel.	Eener kat, van eene kat.	Eens diers, van een dier.
3. Eenen vogel, aan eenen vogel.	Eene, eener kat, aan eene kat.	Een dier, eenen diere, aan een dier.
4. Eenen vogel.	Eene kat.	Een dier.

Meervoudig.

1. Vogels.	Katten.	Dieren.
2. Van vogels.	Van katten.	Van dieren.
3. Aan vogels.	Aan katten.	Aan dieren.
4. Vogels.	Katten.	Dieren.

10. V. Hoe worden de zelfstandige naamwoorden naar de drie gevallen verbogen?

A. Zie hier van de voorbeelden.

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. De leeuw.	1. De daad.	1. Het veld.
2. Den leeuw.	2. De daad.	2. Het veld.
3. Des leeuws, van den, aan den, bij den, door den leeuw, en zoo met alle voorzetsels.	3. Der daad, van de, aan de, bij de, door de daad, enz.	3. Des velds, van het, aan het, bij het, door het veld, enz.

Meervoudig.

1. De leeuwen.	1. De daden.	1. De velden.
2. De leeuwen.	2. De daden.	2. De velden.
3. Der leeuwen, van de, aan de, bij de, door de leeuwen, enz.	3. Der daden, van de, aan de, bij de, door de daden, enz.	3. Der velden, van de, aan de, bij de, door de velden, enz.

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Een vogel.	1. Eene kat.	1. Een dier.
2. Eenen vogel.	2. Eene kat.	2. Een dier.
3. Eens vogels, van eenen, aan eenen, bij eenen, door eenen, eenen vogel, enz.	3. Eener kat, van eene, aan eene, bij eene, door eene kat, enz.	3. Eens diers, van een, aan een, bij een, door een dier, enz.

Meervoudig.

1. Vogels.	1. Katten.	1. Dieren.
2. Vogels.	2. Katten.	2. Dieren.
3. Van vogels, aan, bij, door vogels, enz.	3. Van katten, aan, bij, door katten, enz.	3. Van dieren, aan, bij, door dieren, enz.

ZEVENDE LES.

1. V. Wat zijn bijvoegelijke naamwoorden?

A. Het zijn woorden, die ons aantoonen, hoe de dingen zijn.

- 2. V. Helder dit eens met een voorbeeld op.
- A. Dat leerbord, bij voorbeeld, is vierkant en zwart, dus zullen de woorden vierkant en zwart bijvoegelijke naamwoorden zijn, wijl zij mij aantonen, hoe het leerbord is.
- 3. V. Zeer goed: noem mij nu nog eenige bijvoegelijke naamwoorden.
- A. Groot, klein, lang, kort, heet, koud en meer andere.
- 4. V. Zijn die woorden veranderlijk?
- A. Ja, wanneer zij met zelfstandige naamwoorden worden verbogen. Zij zijn ook veranderlijk door de trappen van vergelijking.
- 5. V. Verbuig dan eens een zelfstandig naamwoord, waar een lidwoord en een bijvoegelijk naamwoord voor staat.

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Een sterke leeuw.	Eene brave daad.	Een vruchtbaar veld.
2. Eens sterken leeuws, of van eenen sterken leeuw.	Eener brave daad, of van eene brave daad.	Eens vruchtbaaren velds, of aan een vruchtbaar veld.
3. Eenen sterken leeuw, of aan eenen sterken leeuw.	Eene, eener brave daad, of aan eene brave daad.	Een vruchtbaaren veld, eenen vruchtbaaren veld, of aan een vruchtbaar veld.
4. Eenen sterken leeuw.	Eene brave daad.	Een vruchtbaar veld.

Meervoudig.

1. Desterke leuwen.	De brave daden.	De vruchtbare velden.
2. Dersterke leuwen, of van de sterke leeuwen.	Der brave daden, of van de brave daden.	Der vruchtbare velden, of van de vruchtbare velden.
3. Den sterken leeuw, of aan de sterke leeuwen.	De, der brave daden, of aan de brave daden.	Den vruchtbaaren veld, of aan de vruchtbaaren veld.
4. Desterke leuwen.	De brave daden.	De vruchtbare velden.

- 6. V. Geef nu het zelfde voorbeeld naar de drie gevallen.
- A. Hetzelve wordt dan zoo verbogen:

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Een sterke leeuw.	Eene brave daad.	Een vruchtbaar veld.
2. Eenen sterken leeuw.	Eene brave daad.	Een vruchtbaar veld.
3. Eens sterken leeuws, van, aan, van, aan, bij, door sterken leeuw.	Eener brave daad, van, aan, bij, door eene brave daad.	Eens vruchtbaaren velds, van, aan, bij, door een vruchtbaar veld.

Meervoudig.

1. Sterke leuwen.	Brave daden.	Vruchtbare velden.
2. Sterke leuwen.	Brave daden.	Vruchtbare velden.
3. Van, aan, bij, door sterke leuwen.	Van, aan, bij, door brave daden.	Van, aan, bij, door vruchtbare velden.

- 7. V. Mag men ook schrijven eene houte tafel?

A. Neen, dit moet zijn *eene houten tafel*.

8. V. Waarom?

A. Omdat het bijvoegelijke naamwoord *houten* de stof aanduidt waarvan iets gemaakt is, en deze blijven onverbogen en gaan allen uit op *en*, zoo in alle geslachten als getallen.

9. V. Dus zal ik dan ook moeten schrijven een zilveren lepel, een gouden sleutel, enz.

A. Niet anders. Zoo is het gelegen met alle *stoffelijke* bijvoegelijke naamwoorden, als daar zijn: *koperen, ijzeren, stalen, wollen, linnen, haren, zijden, hennipen*, enz.

10. V. Gij zeidet zoo even, dat de bijvoegelijke naamwoorden ook veranderd worden, door trappen van vergelijking: hoe veel trappen van vergelijking zijn er?

A. Twee, te weten: de *vergrootende* en *overtreffende* trap.

11. V. Noem eens eenige bijvoegelijke naamwoorden in den vergrootenden trap.

A. *Grooter, kleiner, langer, korter, heeter, kouder, goedkooper*, enz.

12. V. Nu eens eenige in den overtreffenden trap.

A. *Grootst, kleinst, langst, kortst*, enz.

ACHTSTE LES.

1. V. Wat zijn voornaamwoorden?

A. Dat zijn woorden, die voor of in

plaats van de zelfstandige naamwoorden gebruikt worden, om die zoo dikwijls niet te moeten herhalen en de duidelijkheid te bevorderen.

2. V. Hoe velerlei voornaamwoorden zijn er?

A. Zesderlei, te weten:

1. Persoonlijke voornaamwoorden.

2. Wederkeerende.....

3. Bezittelijke.....

4. Vragende.....

5. Aanwijzende.....

6. Betrekkelijke.....

3. V. Noem eens eenige *persoonlijke* voornaamwoorden en verbuig dezelve.

A. De *persoonlijke* voornaamwoorden zijn drierlei, namelijk, de *eerste*, of sprekende persoon, *ik* (in het meervoud *wij*); de *tweede*, of aangesprokene persoon, *gij* (ook in het meervoud); de *derde* persoon, of die, van welken gesproken wordt, *hij, zij, het* (in het meervoud *zij*); de twee eerste in beide geslachten. Zij worden dus verbogen:

Eerste persoon.

Enkelvoudig.

1. Ik.

2. Mijns, of van mij.

3. Mij, of aan mij.

4. Mij.

Meervoudig.

Wij.

Onzer, of van ons.

Ons, of aan ons.

Ons.

Tweede persoon.

- 1. Gij.
- 2. Uws, of aan u.
- 3. U, of aan u.
- 4. U.

Gij-
U.

Derde persoon.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Hij.	Zij.	Het.
2. Zijns, of van hem.	Harer, of aan haar.	Zijns, of van het.
3. Hem, of aan hem.	Haar, of aan haar.	Het, of aan het.
4. Hem.	Haar.	Het.

Meervoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Zij.	Zij.	Als in het man-
2. Hunner, of van hen.	Harer, of zich.	nelijk geslacht.
3. Hun, of aan hen.	Haar, of aan haar.	
4. Hen.	Haar.	

4. V. Verbuig nu eens deze persoonlijke voornaamwoorden naar de drie gevallen.

Eerste persoon.

Enkelvoudig.	Meervoudig.
1. Ik.	Wij.
2. Mij.	Ons.
3. Mijs, van, aan, bij, door mij enz.	Onzer, van, aan, bij, door ons.

Tweede persoon.

- 1. Gij.
- 2. U.
- 3. Uws, van, aan, bij, door u.

Gij-
U.

Derde persoon.

Enkelvoudig.	Meervoudig.
Mannelijk.	Vrouwelijk.
1. Hij.	Zij.
2. Hem.	Haar.
3. Zijns, van, aan, aan, bij, door hem, enz.	Harer, van, aan, bij, door haar, enz.
1. Zij.	Zij.
2. Hen.	Haar.
3. Hunner, van, aan, hun, aan, bij, door hen, enz.	Harer, van, aan, bij, door haar, enz.

5. V. Nu eens eenige wederkerende. A. De wederkerende voornaamwoorden zich, zijn, haar, hun behooren eigenlijk tot den derden persoon. Wanneer deze persoon eene werking verrigt, dan geschiedt de verbuiging van hij, zij, het, op deze wijs:

Enkelvoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. . . . Ontbrekt.	Ontbrekt.	Zoo als in het
2. Zijns, of aan zich.	Harer, of van zich.	mannelijk ge-
3. Zich, of aan zich.	Zich, of aan zich.	slacht.
4. Zich.	Zich.	

Meervoudig.

1. <i>Hunner</i> , of van <i>zich</i> .	Zoo als in het enkelvoudig.	Zoo als in het mannelijke geslacht.
2. <i>Zich</i> , of aan <i>zich</i> .		
3. <i>Zich</i> .		

Maar volgens de drie gevallen heeft dit wederkeerend voornaamwoord zoo min een eerste geval, als eersten naamval, naar de vier naamvallen, en wordt dus verbogen.

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. . . <i>Ontbreekt.</i>	. . . <i>Ontbreekt.</i>	Zoo als in het mannelijk geslacht.
2. <i>Zich.</i>	<i>Zich.</i>	
3. <i>Zijns</i> , van, aan, <i>bij</i> , door <i>zich</i> .	<i>Harer</i> , van, aan, <i>bij</i> , door <i>zich</i> .	

Meervoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. . . <i>Ontbreekt.</i>	Zoo als in het enkelvoudig.	Zoo als in het mannelijk geslacht.
2. <i>Zich.</i>		
3. <i>Hunner</i> , van, aan, <i>bij</i> , door <i>zich</i> , enz.		

6. V. Nu eens eenige *bezittelijke*.

A. De *bezittelijke* voornaamwoorden zijn die, welke eene bezitting aanduiden: *mijn*, *ons*, *uw*, *zijn*, *haar*, *hun*. Die des derden persoons, *zijn*, *haar*, *hun*, beteekenen zoo wel het geslacht des bezitters, als dat der bezitting: zij worden dus verbogen :

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. <i>Mijn</i> .	<i>Mijne</i> .	<i>Mijn</i> .
2. <i>Mijns</i> , of van <i>mijnen</i> .	<i>Mijner</i> , of van <i>mijne</i> .	<i>Mijns</i> , of van <i>mijn</i> .
3. <i>Mijnen</i> , of aan <i>mijnen</i> .	<i>Mijne</i> , <i>mijner</i> , of aan <i>mijne</i> .	<i>Mijnen</i> , of aan <i>mijn</i> .
4. <i>Mijnen</i> .	<i>Mijne</i> .	<i>Mijn</i> .

Meervoudig.

1. <i>Mijne</i> .	Zoo als in het enkelvoudig.	Zoo als in het mannelijk geslacht.
2. <i>Mijner</i> , of van <i>mijne</i> .		
4. <i>Mijner</i> , of aan <i>mijne</i> .		
4. <i>Mijne</i> .		

Naar drie gevallen worden zij dus verbogen.

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. <i>Mijn</i> .	<i>Mijne</i> .	Zoo als in het mannelijk geslacht.
2. <i>Mijnen</i> .	<i>Mijne</i> .	
3. <i>Mijns</i> , van, aan, <i>bij</i> , door <i>mijnen</i> .	<i>Mijner</i> , van, aan, <i>bij</i> , door <i>mijne</i> .	

Meervoudig.

1. <i>Mijne</i> .	Zoo als in het mannelijk geslacht.	Zoo als in het mannelijk geslacht.
2. <i>Mijne</i> .		
3. <i>Mijne</i> , van, aan, <i>bij</i> , door <i>mijne</i> .		

Zoo ook *ons*, *uw*, *zijn*, *haar* en *hun*: met dit onderscheid, dat *ons* in den eersten naamval van het mannelijke geslacht et het en enkelvoudige getal *onze* heeft: *onze vader*; wijders, dat *hun*, in de verbuiging, eene *n* aanneemt: *hunne*, enz.

7. V. Nu eens eenige *vragende*.

A. De *vragende* voornaamwoorden zijn, *wie, welke, wat* en *hoedanig*. De *verbuiging* geschiedt aldus:

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Wie.	Wie.	Wat.
2. Wiens, of van wien.	Wier, of van wic.	Wiens, of van wat.
3. Wien, of aan wien.	Wie, of aan wic.	Wat, of aan wat.
4. Wien.	Wie.	Wat.

Meervoudig.

1. Wie.	Zoo als in het	Zonder meer-
2. Wier, of van wic.	mannelijk ge-	voud.
3. Wie, of aan wic.	slacht.	
4. Wie.		

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Welke.	Welke.	Welk.
2. Welks, of van welken.	Welker, of van welke.	Welks, of van welk.
3. Welken, of aan welken.	Welke, of aan welke.	Welk, welken, of aan welk.
4. Welken.	Welke.	Welk.

Meervoudig.

1. Welke.	Welke.	Zoo als in het
2. Welker, of van welke.	Welker, of van welke.	mannelijk ge-
3. Welken, of aan welke.	Welke, welker, of aan welke.	slacht.
4. Welke.	Welke.	

Volgens de drie gevallen worden zij aldus verbogen:

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Wie. Welke.	Wie. Welke.	Wat. Welk.
2. Wien. Welken.	Wie. Welke.	Wat. Welk.
3. Wiens. Welks, van, aan, bij, door wien welken, enz.	Wier, welker, van, aan, bij, door wie, welke, enz.	Wiens, welks, van, aan, bij, door wat, welk, enz.

Meervoudig.

1. Wie. Welke.	Wie. Welke.	Wat heeft geen
2. Wie. Welke.	Wie. Welke.	meervoud, en welk
3. Wier. Welken, van, aan, bij, door wie, welke, enz.	Wier, welker, van, aan, bij, door wie, welke, enz.	wordt verbogen zoo als in het mannelijk geslacht.

8. V. Nu eens eenige *aanwijzende*.

A. De *aanwijzende* voornaamwoorden zijn *deze, die, gene, degene, diegene, dezelve, dezelfde, zulke, zekere, desgelijke, dergelijke, dusdanige, zoodanige*. Zij worden dus verbogen:

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Deze.	Deze.	Dit.
2. Dezes, of van dezen.	Dezer, of van deze.	Dezes, of van dit.
3. Dezen, of aan dezen.	Deze, dezer, of aan deze.	Dit, dezen of aan dit.
4. Dezen.	Deze.	Dit.

Meervoudig.

1. Deze.	Deze.	Zoo als in het
2. Dezer, of van deze.	Dezer, of van deze.	mannelijk ge-
3. Dezen, of aan deze.	Deze, dezer of aan deze.	slacht.
4. Deze.	Deze.	

Dit, dat wordt verbogen, als wie wat.

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Gene.	Gene.	Gene.
2. Genes, of van gene.	Gener, of van gene.	Gene, of van gene.
3. Genen, of aan gene.	Gene, gener of aan gene.	Gene, genen of aan gene.
4. Gene.	Gene.	Gene.

Meervoudig.

1. Gene.	Gene.	Zoo als in het
2. Gener, of van gene.	Gener, of van gene.	mannelijk ge-
3. Genen, of aan gene.	Gene, gener of aan gene.	slacht.
4. Gene.	Gene.	

En naar de drie gevallen, zoo:

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Deze. Gene.	Deze. Gene.	Dit. Gene.
2. Dezen. Genen.	Deze. Gene.	Dit. Gene.
3. Dezes. Genes, van, aan, bij, door van, aan, bij, door dezen, genen, enz.	Dezer. Gener, van, aan, bij, door deze, gene, enz.	Dezes, dezen, genen, genes, van, aan, bij, door dit, gene.

Meervoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. Deze. Gene.	Deze. Gene.	Zoo als in het
2. Deze. Gene.	Deze. Gene.	mannelijk ge-
3. Dezer. Dezen.	Dezer. Gener, van, aan, bij, door deze, gene, enz.	slacht.

9. Nu eens eenige *betrekkelijke*.
 A. De *betrekkelijke* voornaamwoorden, welke op iets, dat vooraf gaat, betrekking hebben, zijn: *welke, dewelke, die, wie, b. v. gij zijt de eerste, die mij dit zegt. Hij is het, wiens vriendschap mij dierbaar is. Zij is gestorven, welke ik hoogachtte*, enz. Somwijlen bezigt men *wiens*, het welk mannelijk is, als den tweeden naamval van het onzijdig geslacht, doch verkeerd. Men zegge derhalve: *de man, wiens geleerdheid, enz. Het land, welks ligging, enz. Welke* wordt verbogen, als het vragende voornaamwoord *welke; dewelke, als dezelve, doch heeft in den tweeden naamval niet des-welks, maar deswelken. Wat* lijdt, als betrekkelijk, geene verbuiging. (*)

10. V. Zoek nu eens elk dezer voornaamwoorden uit het volgende; » God is » liefde. Hij heeft zich, door Jezus, als on- » zen Vader doen kennen. Wie hebben » Hem waarlijk lief? Zulken, die Hem » vreezen en zijne geboden trachten te » gehoorzamen. »

(*) De onderwijzer passe dit toe op verbuiging naar de drie gevallen.

A. *Hij* is een persoonlijk voornaamwoord, *zich* een wederkeerend, *onzen* een bezittelijk, *wie* een vragend, *Hem* een persoonlijk, *zulke* een aanwijzend en *die* een betrekkelijk voornaamwoord.

NEGENDE LES.

1. V. Wat zijn werkwoorden?

A. Zij duiden het bestaan, eenen staat, of de werking der dingen aan.

2. V. Hoe velerlei werkwoorden, zijn er?

A. Vijfderlei soort.

3. V. Noem die eens.

A. 1. Bedrijvende werkwoorden.

2. Lijdende.....

3. Onzijdige.....

4. Wederkeerige.....

5. Onpersoonlijke.....

4. V. Wat zijn *bedrijvende* werkwoorden?

A. Dat zij de zoodanige, waarvan de werking op een ander voorwerp overgaat.

5. V. Geef een voorbeeld.

A. B. v.: *beminnen*, *zien*, *achten*, dat zijn bedrijvende werkwoorden, want men kan zeggen ik *bemin* u; — ik *zie* u; — ik *acht* u.

6. V. Wat zijn lijdende *werkwoorden*?

A. Dat zijn woorden, welke te kennen geven, dat men iets ondergaat, of dat iets aan ons gedaan wordt.

7. V. Geef een voorbeeld.

A. B. v.: *bemind worden*, *gehaat worden*, *gezien worden*, enz.

8. V. Wat zijn *onzijdige* werkwoorden?

A. Dat zijn zulke, waarvan de werking niet op een ander voorwerp kan overgaan.

9. V. Noem er eens eenige.

A. *Slapen*, *zitten*, *cijferen*, enz.

10. V. Kan de werking hiervan nu niet op een ander voorwerp overgaan?

A. Neen: want men kan niet zeggen: ik *slaap* u, ik *zit* u, of ik *cijfer* u.

11. V. Wat zijn *wederkeerige* werkwoorden?

A. Dat zijn werkwoorden waarvan de werking op den werker terug gaat.

12. V. Noem er eens eenige.

A. *Zich schamen*, *zich haasten*, *zich vergissen*, enz.

13. V. Wat zijn *onpersoonlijke* werkwoorden?

A. Dat zijn de zoodanige, die alleen in den derden persoon vervoegd worden.

14. V. Noem er eens eenige?

A. *Waaijen*, *vriezen*, *sneeuwen*, enz.

15. V. Kunnen die alleen in den derden persoon vervoegd worden?

A. Ja, want men kan niet zeggen: ik *waai*, of gij *vriest*, maar alleen, *het waait*, *het vriest*, enz.

TIENDE LES.

1. V. Ondergaan de werkwoorden ook eenige verandering?

A. Zij ondergaan verandering in de wijze van voorstel, van den tijd en van de personen. Dit noemt men vervoegen.

2. V. Hoe ondergaan zij deze verandering in de wijze van voorstel?

A. Men kan immers eene zaak of persoon daarstellen, als *onbepaald*, *bepaald*, *voorwaardelijk* of *gebiedend*, daar vandaan is het, dat men de werkwoorden vervoegt in de *onbepaalde*, *aantoonende*, *aanvoegende* of *gebiedende wijze*.

3. V. Ondergaan zij dan ook verandering in opzigt tot den tijd?

A. Ja. In de *onbepaalde wijze* komen voor de *tegenwoordige*, *verleden* en *toekomende* tijd. In de *aantoonende wijze* wordt een werkwoord vervoegd in den *tegenwoordigen*, *onvolmaakt verleden*, *volmaakt verleden*, *meer dan volmaakt verleden*, *toekomenden* en *tweeden toekomenden* tijd. De *gebiedende wijze* heeft alleen den *tegenwoordigen* tijd. De *aanvoegende wijze* heeft de zelfde tijden als de *aantoonende wijze*.

3. V. Ondergaan de werkwoorden ook verandering ten opzichte der personen?

A. Men heeft den *eersten*, *tweeden*, en *derden* persoon. Daar deze door de namen der dingen of persoonlijke voor-naamwoorden uitgedrukt worden, en deze enkelvoudig of meervoudig zijn, zoo heeft

men gevolgelijk in elken tijd een enkelvoudig of meervoudig getal.

5. V. Noem eens deze personen.

A. Zij zijn, de eerste die spreekt, *ik*, de tweede tot wien men zich wendt, *gij*, en de derde, van wien gesproken wordt, *hij*, *zij*, *het*, *men*. In het meervoud is het dan, *wij*, *gij*, *zij*.

6. V. Heeft de *onbepaalde wijze* ook personen en getallen?

A. Daar deze het bestaan of de werking der dingen onbepaald voorstellen, kan zij geene personen of getallen hebben.

7. V. Kan men de werkwoorden in zich zelve alleen vervoegen?

A. Niet zonder behulp der *hulpwerkwoorden*. Deze zijn: *zijn* of *wezen*, *hebben*, *zullen*, *worden*, enz.

8. V. Is er ook nog eenig ander onderscheid tusschen de werkwoorden?

A. Men onderscheidt dezelve in *gelijkvloeiende*, *ongelijkvloeiende*, en *onregelmatige werkwoorden*.

9. V. Weet gij ook wat *gelijkvloeiende* en wat *ongelijkvloeiende* werkwoorden zijn?

A. *Gelijkvloeiende* werkwoorden zijn de zoodanige, die in de vervoeging niet anders dan den uitgang veranderen, en *ongelijkvloeiende* zijn de zoodanige, welke in de vervoeging den wortelklinker veranderen.

1. V. Helder dit met een voorbeeld op.

A. Zoo zijn de werkwoorden *beminnen*, *rekenen*, *leeren*, *enz.* *ongelijkvloeiend*, om dat men zegt: *ik bemín*, *ik beminde*, *ik heb bemind*, — *ik reken*, *ik rekende*, *ik heb gerekend*, — *ik leer*, *ik leerde*, *ik heb geleerd*, *enz.*, maar de werkwoorden *lezen*, *schrijven*, *vallen*, *enz.* zijn *ongelijkvloeiend*, om dat men zegt: *ik lees*, *ik las*, *ik heb gelezen*, — *ik schrijf*, *ik viel*.

11. V. Waaruit kan men ontdekken of een werkwoord *gelijkvloeiend* of *ongelijkvloeiend* is?

A. Uit den eersten persoon van den onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijze, gelijk zoo even (vr. 10) gezegd is.

12. V. Wat zijn deelwoorden?

A. Het zijn bijvoegelijke naamwoorden van de werkwoorden afgeleid, en vereenigen in zich de eigenschappen der werkwoorden en bijvoegelijke naamwoorden.

13. V. Hoe worden zij beschouwd?

A. Daar zij eene hoedaanigheid uitdraken in den bedrijvenden of lijdenden zin, zoo worden zij ook onderscheiden in *bedrijvende* en *lijdende* deelwoorden.

14. V. Noem eens van beide soorten eenige.

A. *Beminnende*, *bemind*, *schrijvende*, *geschreven*, *ziende*, *gezien*, *enz.*

15. V. Wat zijn onregelmatige werkwoorden?

A. Dat zijn de zoodanige, die niet ge-

lijk andere werkwoorden worden vervoegd, maar daarin van den gewonen regel afwijken: b. v. *ik breng*, *ik bragt*, *ik heb gebracht*, en niet *ik bringde*, *ik heb gebrengen*. *Ik zoek*, *zocht*, *heb gezocht*, en niet *ik zoekte*, *heb gezocht*.

16. V. Hoe worden de werkwoorden verder vervoegd?

A. In den *bedrijvenden* en *lijdenden* vorm.

17. V. Van waar dit?

A. Omdat de werkwoorden een *doen* of *lijden* te kennen geven. De lijdende vorm wordt dan vervoegd met het hulpwerkwoord *worden*.

ELFDE LES.

1. V. Wat zijn hulpwerkwoorden?

A. De hulpwerkwoorden dienen om de werkwoorden in het geen aan derzelver vorm en tijden ontbreekt te hulp te komen. Zij zijn de volgende vier: *hebben*, *zijn*, *zullen*, *worden*; en worden slechts hulpwerkwoorden genoemd, als zij tot dit einde dienen; b. v. *ik heb geschreven*, *zal komen*, *wordt geslagen*, *ben gevangen*, *enz.*

2. V. Vervoeg eens het hulpwerkwoord *zijn*.

A. *Onbepaalde wijs.*

Tegenw. Zijn, of wezen.

zende.

Verled. Geweest zijn.

Toekom. Te zullen zijn, of wezen.

Deelwoorden.

Tegenw. Zijnde, of we-

zende.

Verled. Geweest zijnde,

Toekom. Zullende zijn, of wezen.

Aantoonende wijs. Aanvoegende wijs.

Tegenw. tijd.

Ik ben.	Dat ik zij.
Gij zijt.	Dat gij zijt.
Hij is.	Dat hij zij.
Wij zijn.	Dat wij zijn.
Gij zijt.	Dat gij zijt.
Zij zijn.	Dat zij zijn.

Onvolm. verled. tijd.

Ik was.	Dat ik ware.
Gij waart.	Dat gij waret.
Hij was.	Dat hij ware.
Wij waren.	Dat wij waren.
Gij waart.	Dat gij waret.
Zij waren.	Dat zij waren.

Volm. verled. tijd.

Ik ben geweest.	Dat ik zij geweest.
Gij zijt geweest.	Dat gij zijt geweest.
Hij is geweest.	Dat hij zij geweest.
Wij zijn geweest.	Dat wij zijn geweest.
Gij zijt geweest.	Dat gij zijt geweest.
Zij zijn geweest.	Dat zij zijn geweest.

Meer dan volm. verled. tijd.

Ik was geweest.	Dat ik ware geweest.
Gij waart geweest.	Dat gij waret geweest.
Hij was geweest.	Dat hij ware geweest.
Wij waren geweest.	Dat wij waren geweest.
Gij waart geweest.	Dat gij waret geweest.
Zij waren geweest.	Dat zij waren geweest.

Eerste toekom. tijd.

Ik zal zijn.	Dat ik zoude zijn.
Gij zult zijn.	Dat gij zoudet zijn.
Hij zal zijn.	Dat hij zoude zijn.
Wij zullen zijn.	Dat wij zouden zijn.
Gij zult zijn.	Dat gij zoudet zijn.
Zij zullen zijn.	Dat zij zouden zijn.

Tweede toekom. tijd.

Ik zal geweest zijn.	Dat ik zoude geweest zijn.
Gij zult geweest zijn.	Dat gij zoudet geweest zijn.
Hij zal geweest zijn.	Dat hij zoude geweest zijn.
Wij zullen geweest zijn.	Dat wij zouden geweest zijn.
Gij zult geweest zijn.	Dat gij zoudet geweest zijn.
Zij zullen geweest zijn.	Dat zij zouden geweest zijn.

Gebiedende wijs.

Enkely. Wees gij. | Meerv. Zijt, of weest gij.

TWAAALFDE LES.

1. V. Is hebben, zijn en worden wel altijd een hulpwerkwoord.

A. Indien zij op zich zelve en zonder andere werkwoorden gebezigd worden, niet: b. v. ik heb geld; gij zijt rijk; hij wordt arm. — Want in deze gevallen zijn zij teruggekeerd tot den rang der werkwoorden.

2. V. Hoe vervoegd men het hulpwerkwoord hebben?

A. Onbepaalde wijs.

Deelwoorden.

<i>Tegenw. tijd.</i> Hebben.	<i>Tegenw. tijd.</i> Hebbende.
<i>Verled. tijd.</i> Gehad hebben.	<i>Verled. tijd.</i> Gehad hebbende.
<i>Toekom. tijd.</i> Te zullen hebben.	<i>Toekom. tijd.</i> Zullende hebbende.

<i>Aantoonende wijs.</i>	<i>Aanvoegende wijs.</i>
--------------------------	--------------------------

Tegenw. tijd.

<i>Enkelv.</i>	<i>Enkelv.</i>
Ik heb.	Dat ik hebbe.
Gij hebt.	Dat gij hebbet.
Hij heeft.	Dat hij hebbe.

<i>Enkelv.</i>	<i>Enkelv.</i>
Wij hebben.	Dat wij hebben.
Gij hebt.	Dat gij hebbet.
Zij hebben.	Dat zij hebben.

Onvolm. verled. tijd.

Ik had.	Dat ik hadde.
Gij hadt.	Dat gij haddet.
Hij had.	Dat hij hadde.
Wij hadden.	Dat wij hadden.
Gij hadt.	Dat gij haddet.
Zij hadden.	Dat zij hadden.

Volm. verled. tijd.

Ik heb gehad.	Dat ik hebbe gehad.
Gij hebt gehad.	Dat gij hebbet gehad.
Hij heeft gehad.	Dat hij hebbe gehad.
Wij hebben gehad.	Dat wij hebben gehad.
Gij hebt gehad.	Dat gij hebbet gehad.
Zij hebben gehad.	Dat zij hebben gehad.

Meer dan volm. verled. tijd.

Ik had gehad.	Dat ik hadde gehad.
Gij hadt gehad.	Dat gij haddet gehad.
Hij had gehad.	Dat hij hadde gehad.
Wij hadden gehad.	Dat wij hadden gehad.
Gij had gehad.	Dat gij haddet gehad.
Zij hadden gehad.	Dat zij hadden gehad.

Eerste toekom. tijd.

Ik zal hebben.	Dat ik zoude hebben.
Gij zult hebben.	Dat gij zoudet hebben.
Hij zal hebben.	Dat hij zoude hebben.
Wij zullen hebben.	Dat wij zouden hebben.
Gij zult hebben.	Dat gij zoudet hebben.
Zij zullen hebben.	Dat zij zouden hebben.

Tweede toekom. tijd.

Ik zal gehad hebben.	Dat ik zoude gehad hebben.
Gij zult gehad hebben.	Dat gij zoudet gehad hebben.
Hij zal gehad hebben.	Dat hij zoude gehad hebben.
Wij zullen gehad hebben.	Dat wij zouden gehad hebben.
Gij zult gehad hebben.	Dat gij zoudet gehad hebben.
Zij zullen gehad hebben.	Dat zij zouden gehad hebben.

Gebiedende wijs.

<i>Enkelv.</i> Heb gij.	<i>Meerv.</i> Hebt gij.
-------------------------	-------------------------

DE RTIENDE LES.

1. V. Vervoeg eens het hulpwerkwoord *zullen*.

A. *Onbepaalde wijs.* *Deckwoord.*
 Zullen. I Zullende.
Aantoonende wijs. *Aanvoegende wijs.*

Tegenw. tijd.
 Ik zal. | Ik zoude.
 Gij zult. | Gij zoudet.
 Hij zal. | Hij zoude.
 Wij zullen. | Wij zouden.
 Gij zult. | Gij zoudet.
 Zij zullen. | Zij zouden.

2. V. Vervoeg eens het hulpwerkwoord worden?

A. *Onbepaalde wijs.* *Deelwoorden*
Tegenw. tijd. Worden. | *Tegenw.* Wordende.
Verled. Geworden zijn. | *Verled.* Geworden zijnde.
Toekom. Te zullen worden. | *Toekom.* Zullende worden.
Aantoonende wijs. *Aanvoegende wijs.*

Tegenw. tijd.
 Ik word. | Dat ik worde.
 Gij wordt. | Dat gij wordet.
 Hij wordt. | Dat hij worde.
 Wij worden. | Dat wij worden.
 Gij wordt. | Dat gij wordet.
 Zij worden. | Dat zij worden.

Onvolm. verled. tijd.
 Ik werd. | Dat ik wierde.
 Gij werdt. | Dat gij wierdet.
 Hij werd. | Dat hij wierde.
 Wij werden. | Dat wij wierden.
 Gij werdt. | Dat gij wierdet.
 Zij werden. | Dat zij wierden.

Volm. verled. tijd.

Ik ben geworden. | Dat ik zij geworden.
 Gij zijt geworden. | Dat gij zijt geworden.
 Hij is geworden. | Dat hij zij geworden.
 Wij zijn geworden, enz.

Meer dan volm. verl. tijd.

Ik was geworden. | Dat ik ware geworden.
 Gij waart geworden. | Dat gij waret geworden.
 Hij was geworden. | Dat hij ware geworden.
 Wij waren geworden, enz.

Eerste toekom. tijd.

Ik zal worden. | Dat ik zoude worden.
 Gij zult worden. | Dat gij zoudet worden.
 Hij zal worden. | Dat hij zoude worden.
 Wij zullen worden, enz.

Tweede toek. tijd.

Ik zal geworden zijn. | Dat ik zoude geworden zijn.
 Gij zult geworden zijn. | Dat gij zoudet geworden zijn.
 Hij zal geworden zijn. | Dat hij zoude geworden zijn.
 Wij zullen geworden zijn, enz.

Gebiedende wijs.

Enkelv. Word gij. | *Meerv.* Wordt gij.

VEERTIENDE LES.

1. V. Is het ook noodzakelijk te weten, wanneer in het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd, *de* of *te* gebruikt moet worden.

A. Zeer zeker: en dit kan men weten uit het zakelijke deel des werkwoords.

2. V. Wat is dan het zakelijke deel van een werkwoord?

A. Het is het zelfstandig naamwoord, waarvan het werkwoord gevormd is.

3. V. Hoe ontleed men dan het werkwoord om het zakelijke deel te kennen?

A. Men ontdoet dan het werkwoord van zijn voorvoegsel en de laatste lettergreep, of zoo het geen voorvoegsel heeft, dan alleen van de laatste lettergreep: b. v. beminnen; hier is *min* het zakelijk deel; in bedienen, is het *dien*; in drukken is het *druk*; in kloppen, *klop*.

4. V. Hoe kan men nu weten wanneer het enkelvoud van den onvolmaaktverleden tijd, gesloten moet worden met *de* of *te*?

A. Wanneer het zakelijke deel des werkwoords uitgaat op *b, d, g, i, l, m, n, r, v, w* en *z*, dan sluit men het enkelvoud van den onvolmaakt verleden tijd met *de*: b. v. beminnen, *ik beminde*; vragen, *ik vraagde*. Doch wanneer het zakelijke deel eindigt op *f, k, p, s, t* en *ch*, dan sluit men het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd met *te*: b. v. drukken, *ik drukte*; kloppen, *ik klopte*; verdiepen, *ik verdiepte*, enz.

5. V. Heeft dit ook betrekking op het verleden deelwoord der werkwoorden?

A. In gelijke gevallen sluit men met *de* of *te*: b. v. beminnen *bemind*; vragen,

gevraagd; drukken, *gedrukt*; kloppen, *geklopt*; verdiepen, *verdiept*.

6. V. Is er nog iets op te merken bij dezen regel?

A. Ja, Indien het zakelijke deel van een werkwoord reeds eene *d* of *t* heeft, dan verdubbelt zich dezelve in het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd: b. v. dooden, *ik doodde*; redden, *ik redde*; zetten, *ik zette*; achten, *ik achtte*; enz.

VIJFTIENDE LES.

1. V. Vervoeg eens het *gelijkloeiende* werkwoord *drukken* in den bedrijvenden vorm.

A. Onbepaalde wijs.	Deelwoorden.
Tegenw. tijd. Drukken.	Tegenw. Drukkende.
Verled. Gedrukt hebben.	Verled. Gedrukt heb- bende.
Toekom. Te zullen druk- ken.	Toekom. Zullende druk- ken.
Aantoonende wijs.	Aanvoegende wijs.

Tegenw. tijd.

Ik druk.	Dat ik drukke.
Gij drukt.	Dat gij druktet.
Hij drukt.	Dat hij drukke.
Wij drukken.	Dat wij drukken.
Gij drukt.	Dat gij druktet.
Zij drukken.	Dat zij drukken.

Onvolm. verled. tijd.

Ik drukte.		Dat ik drukte.
Gij druktet.		Dat gij druktet.
Hij drukte.		Dat hij drukte.
Wij drukten.		Dat wij drukten.
Gij druktet.		Dat gij druktet.
Zij drukten.		Dat zij drukten.

Volmaakt verled. tijd.

Ik heb gedrukt.		Dat ik hebbe gedrukt.
Gij hebt gedrukt.		Dat gij hebbet gedrukt.
Hij heeft gedrukt.		Dat hij hebbe gedrukt.
Wij hebben gedrukt, enz.		

Meer dan volm. verled. tijd.

Ik had gedrukt.		Dat ik hadde gedrukt.
Gij hadt gedrukt.		Dat gij haddet gedrukt.
Hij had gedrukt.		Dat hij hadde gedrukt.
Wij hadden gedrukt, enz.		

Eerste toekom. tijd.

Ik zal drukken.		Dat ik zoude drukken.
Gij zult drukken.		Dat gij zoudet drukken.
Hij zal drukken.		Dat hij zoude drukken.
Wij zullen drukken, enz.		

Tweede toekom. tijd.

Ik zal gedrukt hebben.		Dat ik zoude gedrukt hebben.
Gij zult gedrukt hebben.		Dat gij zoudet gedrukt hebben.
Hij zal gedrukt hebben.		Dat hij zoude gedrukt hebben.
Wij zullen gedrukt hebben, enz.		

Gebiedende wijs.

Enkelv. Druk gij. | *Meerv.* Drukt gij.

2. V. Hoe wordt de lijdende vorm vervoegd?

A. Door het hulpwerkwoord *worden* of *zijn*, en het verleden deelwoord van het werkwoord.

3. V. Vervoeg dan eens het werkwoord *drukken* in den lijdenden vorm.

A. *Onbep. wijs.*

Deelwoorden.

<i>Tegenw. tijd.</i> Gedrukt worden.		<i>Tegenw.</i> Gedrukt worden.
<i>Verled.</i> Gedrukt geworden zijn.		<i>Verled.</i> Gedrukt geworden zijnde.
<i>Toekom.</i> Gedrukt te zullen worden.		<i>Toekom.</i> Gedrukt zullende worden.

Aantoonende wijs.

Aanvoegende wijs.

Tegenw. tijd.

Ik word gedrukt.		Dat ik gedrukt worde.
Gij wordt gedrukt.		Dat gij gedrukt wordet.
Hij wordt gedrukt.		Dat hij gedrukt worde.
Wij worden gedrukt, enz.		

Onvolm. verled. tijd.

Ik werd gedrukt.	Dat ik gedrukt wierde.
Gij werdt gedrukt.	Dat gij gedrukt wierdet.
Hij werd gedrukt.	Dat hij gedrukt wierde.
Wij werden gedrukt, enz.	

Volm. verled. tijd.

Ik ben gedrukt geworden, of geweest.	Dat ik gedrukt geworden zij, of geweest zij.
Gij zijt, enz.	Dat gij, enz.
Hij is, enz.	Dat hij, enz.
Wij zijn, enz.	

Meer dan volm. verl. tijd.

Ik was gedrukt geworden, of geweest.	Dat ik gedrukt geworden ware, of geweest ware.
Gij waart, enz.	Dat gij, enz.
Hij was, enz.	Dat hij, enz.
Wij waren, enz.	

Eerste toekom. tijd.

Ik zal gedrukt worden.	Dat ik gedrukt zoude worden.
Gij zult, enz.	Dat gij, enz.
Hij zal, enz.	Dat hij, enz.
Wij zullen, enz.	

Tweede toekom. tijd.

Ik zal gedrukt worden zijn, of geweest zijn.	Dat ik zoude gedrukt geworden zijn, of geweest zijn.
Gij zult, enz.	Dat gij, enz.
Hij zal, enz.	Dat hij, enz.
Wij zullen, enz.	

Gebiedende wijs.

<i>Enkelv.</i> Word gij gedrukt.	<i>Meerv.</i> Wordt gij gedrukt.
----------------------------------	----------------------------------

ZESTIENDE LES.

V. Vervoeg eens het *ongelijkvloeiende* werkwoord *geven*?

*A. Onbepaalde wijs.**Deelwoorden.*

<i>Tegenw. tijd.</i> Geven.	<i>Tegenw.</i> Gevende.
<i>Verled.</i> Gegeven hebben.	<i>Verled.</i> Gegeven hebbende.
<i>Toekom.</i> Te zullen geven.	<i>Toekom.</i> Zullende geven.

*Aantoonende wijs.**Aanvoegende wijs.**Tegenw. tijd.*

Ik geef.	Dat ik geve.
Gij geeft.	Dat gij gevet.
Hij geeft.	Dat hij geve.
Wij geven.	Dat wij geve.
Gij geeft.	Dat gij gevet.
Zij geven.	Dat zij geven.

Onvolm. verled. tijd.

Ik gaf.		Dat ik gaven.
Gij gaaft:		Dat gij gavet.
Hij gaf.		Dat hij gave.
Wij gaven.		Dat wij gaven.
Gij gaaft.		Dat gij gavet.
Zij gaven.		Dat zij gaven.

Volm. verled. tijd.

Ik heb gegeven.		Dat ik hebbe gegeven.
Gij hebt, enz.		Dat gij, enz.
Hij heeft, enz.		Dat hij, enz.
Wij hebben, enz.		

Meer dan volm. verled. tijd.

Ik had gegeven.		Dat ik hadde gegeven.
Gij hadt, enz.		Dat gij, enz.
Hij hadt, enz.		Dat hij, enz.
Wij hadden, enz.		

Eerste toekom. tijd.

Ik zal geven.		Dat ik zoude geven.
Gij zult, enz.		Dat gij zoudet, enz.
Hij zal, enz.		Dat hij zoude, enz.
Wij zullen, enz.		

Tweede toekom. tijd.

Ik zal gegeven heb- ben.		Dat ik zoude gegeven hebben.
Gij zult, enz.		Dat gij, enz.
Hij zal, enz.		Dat hij, enz.
Wij zullen, enz.		

Gebiedende wijs.

<i>Enkelv.</i> Geef gij.		<i>Meerv.</i> Geeft gij.
(Lijdenden vorm, als gedrukt worden.)		

ZEVENTIENDE LES.

**V. Vervoeg eens het onregelmatige
werkwoord slaan ?**

A. Onbepaalde wijs. Deelwoorden.

<i>Tegenw. tijd.</i> Slaan.		<i>Tegenw.</i> Slaande.
<i>Verled.</i> Geslagen heb- ben.		<i>Verled.</i> Geslagen heb- bende.
<i>Toekom.</i> Te zullen slaan.		<i>Toekom.</i> Zullende slaan.

Aantoonende wijs. Aanvoegende wijs.

Tegenw. tijd.

Ik sla.		Dat ik sla.
Gij slaat.		Dat gij slaat.
Hij slaat.		Dat hij sla.
Wij slaan.		Dat wij slaan.
Gij slaat.		Dat gij slaat.
Zij slaan.		Dat zij slaan.

Onvolm. verled. tijd.

Ik sloeg.		Dat ik sloege.
Gij sloegt.		Dat gij sloeget.
Hij sloeg.		Dat hij sloege.
Wij sloegen.		Dat wij sloegen.
Gij sloegt.		Dat gij sloeget.
Zij sloegen.		Dat zij sloegen.

Volm. verled. tijd.

Ik heb geslagen.		Dat ik hebbe geslagen.
Gij hebt, enz.		Dat gij, enz.
Hij heeft, enz.		Dat hij, enz.
Wij hebben, enz.		

Meer dan volm. verled. tijd.

Ik had geslagen.		Dat ik hadde geslagen.
Gij hadt, enz.		Dat gij, enz.
Hij had, enz.		Dat hij, enz.
Wij hadden, enz.		

Eerste toekom. tijd.

Ik zal slaan.		Dat ik zoude slaan.
Gij zult, enz.		Dat gij, enz.
Hij zal, enz.		Dat hij, enz.
Wij zullen, enz.		

Tweeden toekom. tijd.

Ik zal geslagen hebben.		Dat ik zoude geslagen hebben.
Gij zult, enz.		Dat gij, enz.
Hij zal, enz.		Dat hij, enz.
Wij zullen, enz.		

*Gebied. wijs.**Enkele. Sla gij. | Meerv. Slaat gij.***ACHTTIENDE LES.**V. Vervoeg eens het *wederkeerigo* werkwoord *zich schamen*?A. *Onbepaalde wijs.**Deelwoorden.*

<i>Tegenw. tijd.</i> Zich schamen.		<i>Tegenw.</i> Zich schamen- de.
<i>Verled.</i> Zich geschaamd hebben.		<i>Verled.</i> Zich geschaamd hebbende.
<i>Toekom.</i> Zich te zullen schamen.		<i>Toekom.</i> Zich zullende schamen.

*Aantoonende wijs.**Aanvoegende wijs.**Tegenw. tijd.*

Ik schaam mij.		Dat ik mij schame.
Gij schaamt u.		Dat gij u schamet.
Hij schaamt zich.		Dat hij zich schame.
Wij schamen ons.		Dat wij ons schamen.
Gij schaamt u.		Dat gij u schamet.
Zij schamen zich.		Dat zij zich schamen.

Onvolm. verled. tijd.

Ik schaamde mij.		Dat ik mij schaamde.
Gij schaamdet u.		Dat gij u schaamdet.
Hij schaamde zich.		Dat hij zich schaamde.
Wij schaamden ons.		Dat wij ons schaamden.
Gij schāamdet u.		Dat gij u schāamdet.
Zij schāamden zich.		Dat zij zich schāamden.

Aantoonende wijs. *Aanvoegende wijs.*

Volm. verled. tijd.

Ik heb mij geschaamd.		Dat ik mij hebbe geschaamd.
Gij hebt u, enz.		Dat gij u, enz.
Hij heeft zich, enz.		Dat hij zich, enz.
Wij hebben ons, enz.		

Meer dan volm. verled. tijd.

Ik had mij geschaamd.		Dat ik mij hadde geschaamd.
Gij hadt u, enz.		Dat gij u, enz.
Hij had zich, enz.		Dat zij zich, enz.
Wij hadden ons, enz.		

Eerste toekom. tijd.

Ik zal mij schamen.		Dat ik mij zoude schamen.
Gij zult u, enz.		Dat gij u, enz.
Hij zal zich, enz.		Dat hij zich, enz.
Wij zullen ons, enz.		

Tweede toekom. tijd.

Ik zal mij geschaamd hebben.		Dat ik mij zoude geschaamd hebben.
Gij zult u, enz.		Dat gij u, enz.
Hij zal zich, enz.		Dat hij zich, enz.
Wij zullen ons, enz.		

Gebiedende wijs.

Enkelv. Schaam gij u. | Meerv. Schaamt gij u.

NEGENTIENDE LES.

V. Vervoeg eens het *onpersoonlijke* werkwoord *donderen*.

A. *Onbepaalde wijs.* *Deelwoorden.*

<i>Tegenw. tijd.</i> Donderen.		<i>Tegenw.</i> Donderende.
<i>Verled.</i> Gedonderd hebben.		<i>Verled.</i> Gedonderd hebben de.
<i>Toekom.</i> Te zullen donderen.		<i>Toekom.</i> Zullende donderen.

Aantoonende wijs. *Aanvoegende wijs.*

Tegenw. tijd.

Het dondert. | Dat het dondere.

Volm. Verled. tijd.

Het donderde. | Dat het donderde.

Onvblm. verled. tijd.

Het heeft gedonderd. | Dat het hebbe gedonderd.

Meer dan volm. verled. tijd.

Het had gedonderd. | Dat het hadde gedonderd.

Eerste toekom. tijd.

Het zal donderen. | Dat het zoude donderen.

Tweede toekom. tijd.

Het zal gedonderd hebben. | Dat het zoude gedonderd hebben.

TWINTIGSTE LES.

1. V. Wat zijn *Telwoorden* ?

A. Dat zijn woorden, die eene hoeveelheid te kennen geven.

2. V. Hoe verdeeld men dezelve ?

A. In twee soorten: te weten, in hoofdgetallen en in algemeene telwoorden.

3. V. Noem eens eenige *hoofdgetallen*.

A. Vijf, tien, twintig, honderd, enz.

4. V. Nu eens eenige *algemeene telwoorden*.

A. *Al, ieder, elk, veel, menig, weinig, eenig, enz.*

5. V. Wat zijn *bijwoorden* ?

A. Dat zijn woorden, die eene hoedanigheid of omstandigheid van het werkwoord aanduiden.

6. V. Wat drukken zij nog meer uit ?

A. Eene andere bepaling van de bijvoegelijk naamwoorden.

7. V. Helder het een en ander met voorbeelden op.

A. Wanneer ik zeg: *die man spreekt duidelijk*, dan geeft het woord *duidelijk*, te kennen, hoe die man spreekt, en is dus een bijwoord.

8. V. Nu het andere.

A. Zoo is het woord *zeer* ook een bijwoord, als ik zeg: *eene zeer goede vrouw*, hier is het woord *goede* bijvoe-

gelijk, en het woord *zeer* geeft van dat bijvoegelijk naamwoord eene andere bepaling en dus ook een bijwoord.

9. V. Hoe velerlei bijwoorden zijn er ?

A. Verscheidene soorten, namelijk bijwoorden van *plaats*, als: *hier, daar, ginds*, — bijwoorden van *tijd*, als: *gisteren, heden, morgen, enz.* en verscheidene andere.

10. V. Wat zijn *voorzetsels* ?

A. Dat zijn woorden, welke bij de zelfstandige naamwoorden en werkwoorden gevoegd, de eerste met de laatste verbinden, of de omstandigheden en betrekkingen aanduiden, waarin de eerste door de laatste geplaatst worden, of wel die, waarin onderscheidene naamwoorden tot elkander staan.

11. Noem er eens eenige.

A. *Op, in, bij, tot, voor, van, aan, enz.*

12. Helder het gebruik der *voorzetsels* eens door voorbeelden op.

A. Zoo kan men zeggen: *in de kerk; voor de deur, enz.* maar hier behooren dan nog werkwoorden bij, als: *zitten en staan*; b. v.: *ik zit in de kerk*; — de woorden *zitten* en *kerk* hebben nu die betrekking op elkander, dat het *zitten* geschiedt *in* en niet *op* de kerk, enz. — Zoo ook: *ik sta voor de deur*: hier hebben de woorden *staan* en *deur* ook weer betrekking op elkander, name-

lijk, dat het *staan* geschiet *voor* en niet *achter* de deur. — Zoo ook: *liefde tot God, zucht tot het leven, kinderen uit de buurt, enz.*

13. V. Worden de voorzetsels ook met andere woorden *zamengesteld*?

A. Ja, met zelfstandige naamwoorden en werkwoorden, als: *voorspoed tegenspoed, zamenleving, onderhouden, voorwenden, voorzien, onderfragen, enz.*

14. V. Plaatst men de voorzetsels altijd *voor* de werkwoorden?

A. Neen, in sommige werkwoorden komt, bij de vervoeging, het voorzetsel *achter*. Zoo wordt, bij de vervoeging van de twee eerste der straks genoemde werkwoorden, het voorzetsel *achter* het werkwoord geplaatst; want men zegt niet *ik overhoud* — *ik voorwend*, maar *ik houd over, ik wend voor*. Daarentegen blijft het voorzetsel *voor* de twee laatstgenoemde werkwoorden staan, wanneer men dezelve vervoegt; want dan zegt men niet, *ik zie voor, ik vraag onder* maar *ik voorzie, ik ondervraag* enz. (v. 13.)

15. V. Van waar komt dat?

A. Alleen van den nadruk der uitspraak, welke, of op het voorzetsel, of op het zakelijke deel des werkwoords valt. — Valt nu de nadruk der uitspraak op het voorzetsel, dan is het *scheidbaar* en dan komt het *achter* het werkwoord;

maar valt de nadruk der uitspraak op het zakelijk deel van het werkwoord, dan is het voorzetsel *onscheidbaar*, en dan blijft het *voor* het werkwoord en wordt dus een *onscheidbaar* voorzetsel genoemd.

16. V. Wat zijn *voegwoorden*?

A. Dat zijn woorden, die de eene rede aan de andere voegen, en daarom ook *voegwoorden* heeten.

17. Noem er eens eenige.

A. *En, nog, noch, dewijl, maar, hoewel, opdat, enz.*

18. V. Wat zijn *tusschenwerpsels*?

A. Deze drukken eene aangename of onaangename gewaarwording uit.

19. V. Hoe worden zij verdeeld?

A. In *inwendige* en *uitwendige*.

20. V. Wat zijn *inwendige*?

A. Die men noemt, wanneer men iemand roept; of als men schrikt, of zich schielijk verheugt.

21. Noem er eens eenige.

A. *O! hei! ha.*

22. V. En wat zijn *uitwendige*?

A. Die men gebruikt, wanneer men iets nabootst, b. v. *Er klom gisteren een jongen in eenen boom, en naauwelijks was hij er in of bons daar viel hij.* Het woord *bons* is dus een *uitwendig* tusschenwerpsel.

EEN-EN-TWINTIGSTE LES.

1. V. Is het woord *achttiende* wel goed gespeld?

A. Ja, voorheen schreef men *agt*, wanneer het een getal was, en *acht* als het van het werkwoord *achten* kwam; maar dit houdt nu op: in alle gevallen schrijft men nu *acht*, b. v.: ik heb *acht* duiten — ik *acht* u hoog enz.

2. V. In welke woorden moet men de letter *g* gebruiken?

A. In het woord *gebragt*, moet men de *g* gebruiken, omdat *gebragt* afkomt van het werkwoord *brenghen*, en daar heeft men de *g* in. — Zoo ook in de woorden *regt*, *magt*, *bezigtigen* en *gezig*, *verligt*, enz. omdat *regt* van *regel*, *magt* van *mogen*, *bezigtigen* en *gezig* van het werkwoord *zien* (waarvan ook *zag* afkomt) en *verligt* van *pleghen* afgeleid zijn.

3. V. In welke woorden gebruikt men het letterteeken *ch*?

A. In eene menigte woorden, b. v. in *kracht*, *zacht*, *veracht*, *dacht*, *wacht*, enz. Om dat men in de oorspronkelijke woorden geene *g* kan vinden, zoo min in de woorden zelven, als in derzelver vervoeging.

4. V. In welke woorden gebruikt men *ij* en welke moet men met *ei* schrijven?

A. De *ij* wordt gebezigd, in ongelijkvloeiende werkwoorden, welke in den onvolmaakt verleden tijd en het verleden deelwoord denzelfden klinker aannemen, als: *drijven*, *dreef*, *gedreven*, enz.; in vele onzer zelfstandige naamwoorden, welke eenen staat, of eene werking aanduiden, als: *slavernij*, *heerschappij*, *dieverij*, *abdij*, enz.; vervolgens in woorden, waarin men, in sommige streken van ons vaderland, in de uitspraak eene verlengde *i* hoort, als: *bijl bül*, *blijven bliiven*, *begijn begin*, *lym lüm*, enz. *Ei* heeft plaats in gelijkvloeiende werkwoorden, welke, daar zij in de vervoeging den wortelklinker niet veranderen, overal *ei* behouden, als: *arbeiden*, *arbeidde*, *gearbeid*, zoo ook *zeilen*, *reizen*, enz.: in woorden, waarvan *eg* of *ege* in *ei* samengetrokken is, als: *dweil* van *dwegel*, *zeil* van *zegel*, enz. en eindelijk in alle woorden op *heid*, of *lei*, uitgaande, als: *waarheid*, *allerlei*, enz.

TWEE-EN-TWINTIGSTE LES.

1. V. Moet men alle gelijkkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, niet met verschillende letters spellen?

A. Dit is niet noodig, zoo als wij met het woord *acht* gezien hebben.

2. V. Gebeurt het echter wel niet?

A. Ja, het gebeurt nog wel eens, omdat het gebruik het zoo schijnt te vorderen.

3. V. In welke woorden vordert het gebruik dit dan?

A. In de woorden *nog* en *noch*, *dog* en *doch*, *ligt* en *licht*, enz.

4. V. Welk is het onderscheid tusschen *nog* en *noch*?

A. *Nog* duidt eene vermeerdering en *noch* eene ontkenning aan.

5. V. Welk is het onderscheid tusschen *dog* en *doch*?

A. *Dog* is een naam van een' hond, en *doch* is een voegwoord.

6. V. Welk onderscheid is er in de woorden *ligt* en *licht*?

A. *Ligt* is iets dat niet *zwaar* en *licht* iets dat niet *donker* is.

7. V. Moet men sommige woorden niet met eene verlengde *oo* en *ee* en andere slechts met eene enkele *o* en *e* schrijven?

A. Ja, want men spelt de woorden *gelooven*, *boomen*, *stroomen*, *noodig*, *koopen* en eene menigte anderen met eene verlengde *oo*; daarentegen de woorden *dogen*, *wonen*, *koken*, *zonen*, enz. met eene enkele *o*. Zoo ook schrijft men de woorden *beenen*, *steenen*, *deelen*, enz. met eene verlengde *ee*, doch de woorden *werken*, *regeren*, *nemen*, enz. met eene enkele *e*.

8. V. Kan men dat ook aan de uitspraak ontdekken?

A. Ja, in sommige streken, hoort men, in die woorden, welke met de verlengde *oo* en *ee* gespeld moeten worden, in de uitspraak eenen tweeklank, als: *koopen* (*koupen*), *loopen* (*loupen*), *noodig* (*neudig*), *--deelen* (*deilen*), *heelen* (*heiten*), *teekenen* (*teikenen*), enz. — Ook kan men het van alle woorden vinden in het *woordenboek voor de spelling*, door den Heer SIEGENBEEK, in het licht gegeven.

9. V. Hoe is dat nu ten opzichte van de *a* en *u*?

A. Veel gemakkelijker; want, wanneer eene lettergreep op eene *a* of *u* eindigt, wordt de *a* of *u* nimmer verdubbeld, zoo dat men b. v. niet moet schrijven *uuren*, *muuren*, *jaaren*, *paaren*, maar *uren*, *muuren*, *jaren*, *paren*, enz.

LIJST VAN WOORDEN,

DIE DE

VERLENGDE *en* VEREISCHEN.

<p>A.</p> <p>Alleenig, alleen. Alreede, alreeds.</p> <p>B.</p> <p>Beenen, been. Beeren (wilde dieren) Beeten (Beetwortels : doch <i>beten</i> van <i>bijten</i> heeft de enkele <i>e</i>.) Begeeren. Beheeren. Bekkeneelen. Beleedigen. Bezeeren, zeeren. Bleeken (b. v. het linnen.) Bleeten, of bleeren, (nl. van eenschaap.) Bordeelen. Breede, breed.</p> <p>D.</p> <p>Deelen, bedeelen, verdeelen. Deesem. Dweeper, dweeperij,</p>	<p>E.</p> <p>Eene, een, (in alle gevallen.) Eeren.</p> <p>F.</p> <p>Filomeelen, filomeel. Filuweelen, fluweel.</p> <p>G.</p> <p>Gareelen, gareel. Gedwee. Geene (nl. ontken- nend : b. v. er zijn <i>geene</i> heksen ; in onderscheiding van <i>deze en gene</i>.) Geeren, geer (nl. in een hemd.) Geeselen. Geheele, geheel. Gemeene, gemeen. Gereedelijk, gereeder.</p> <p>H.</p> <p>Heelen (nl. van heel maken ; in onder-</p>
---	--

(77)

<p>scheiding van <i>helen</i>; Leelijk. gestolen goed ver- bergen.) Heeren (mijne Hee- ren!)</p> <p>Heeten (in alle geval- len.)</p> <p>J.</p> <p>Juweelen, Juweelier.</p> <p>K.</p> <p>Kameelen. Kanteelen. Kapiteelen. Kasteelen. Keeren. Keeten, (zoutkeeten ; in onderscheiding van <i>beten</i>, ketting.) Kleeden, bekleeden. Kleene, of klein. Krakeelen. Kreete, kreeten. Kwecken, kwecke- ling.</p> <p>L.</p> <p>Leeken (gemeene lid- maten.)</p>	<p>Leenen, (b. v. geld leenen) Leeren. M.</p> <p>Meede, medeland, (in onderscheiding van <i>mede</i>, met.) Meenen, (wij meenen.) Meezen, (vogeltjes.)</p> <p>P.</p> <p>Paneelen. Pricceelen.</p> <p>R.</p> <p>Ree, (een dier) Reede, (nl. waar sche- pen liggen ; in on- derscheiding van <i>rede</i>,) — (redenee- ring.) Reeden, (b. v. linnen reeden, in onder- scheiding van <i>re- den</i>, bewijsreden.) Reeders, (van een schip.) Reepen. Reeten.</p>
--	--

i. Vereenigen.
 Scheede, schee. Vermeerren.
 Scheenen, scheen, Vleeschelijk; vleesch.
 (in onderscheiding Vreezen.
 van *schenen*, dat
 van *schijnen* komt.) w.
 Scheeve, scheef. Wee! weedom.
 Smocken. Weeken, (weekina-
 Steenen, (van delf- ken, in onderschei-
 stof, in onderschei- ding van *weken*
 ding van *stenen*, dat van 7 dagen.)
 zuchten.) Weenen, (schreijen.)
 Streelen. Weezen, (ouderlooze
 kinderen; in onder-
 scheiding van *we-*
zen, zijn, of iets dat
 in *wezen* is.)
 f. Tafereelen. Wijsgeerig.
 Teeder. Weede, wreed.
 Teekenen, teeken.
 Teenen (tooncn aan de voeten.) z.
 Thee. Zeem, honingzeem.
 Tooneelen. Zemenleer, zcemsteef.
 Twee. Zeepe, zeep.
 v. Zeeren, (b. v. op 't
 hoofd.)
 Vee. Zeever.
 Veegc, veeg, (in on-
 derscheiding van Zweemen, zweein.
 iets schoon te ve- Zweepen, zweep.
 gen.) Zweeten, zweet.

LIJST VAN WOORDEN,

WAARIN DE VERLENGDE OF

GEVORDERD WORDT.

<p>A.</p> <p>Alzoo.</p> <p>B.</p> <p>Behooren.</p> <p>Betoogen.</p> <p>Bloede.</p> <p>Blootelijk; ontbloo- ten.</p> <p>Boomen.</p> <p>Boonen.</p> <p>Booten, (in alle be- teekenissen.)</p> <p>Booze.</p> <p>Brooden.</p> <p>D.</p> <p>Dooden (in alle be- teekenissen.)</p> <p>Doopen.</p> <p>Doove, doof.</p> <p>Doozen, doos.</p> <p>Droogen.</p> <p>Droomen.</p>	<p>G.</p> <p>Gedoogen.</p> <p>Gelooven.</p> <p>Genooten, (nl. in echt- genooten, lotge- nooten, enz. in onderscheiding van <i>genoten</i>, dat van <i>genieten</i> komt.)</p> <p>Goochelen; goche- laar.</p> <p>Groote, grooten, ver- grooten.</p> <p>H.</p> <p>Hooge, verhoogen.</p> <p>Hoopen, (opstapelen, en opgestapelde hoogten; in onder- scheiding van <i>ho-</i> <i>pen</i>, verlangen, ver- wachten.)</p> <p>Hooren, (met de ooren.)</p>
--	--

Hoovaardig.
 Hoozen, (uitschep-
 pen.)
 K.
 Kleinoodiën.
 Klooten.
 Knoopen.
 Koolen, (om te eten,
 in onderscheiding
 van *kelen* van vuur.)
 Koonen (wangen.)
 Koopen.
 Kooper, (iemand die
 koopt; in onder-
 scheiding van *koper*,
 zeker metaal.)
 Kroonen, bekroonen.
 I.
 Loochenen, verloochend.
 Looden.
 Leoge, loog.
 Loome, loom, loomer.
 Loonen, beloonen.
 Loopen.
 Loover, looverhut.
 Looze, loos, loozer.
 Loozen, (uitgang van
 een woord: b. v. Poozen, verpoozen,
 goddeloozen; in onderscheiding van
 loozen, lossen.)
 M.
 Mooren, moorianen,
 (zwarte menschen.)
 N.
 Nooden (gevaren.)
 Noodigen.
 Nooten, zangnooten,
 (in onderscheiding
 van *noten*, die men
 kraakt en opeet.)
 O.
 Onderhooring, aan-
 hoorig.
 Onnoozel.
 Oogen.
 Oolijk, (een oolijk
 wicht.)
 Oomen, oom.
 Ooren, oor.
 P.
 Pooten (van een dier;
 in onderscheiding
 van iets te *poten* en
 planten.)
 Poozen, verpoozen.

R.
 Roode, rood, rooder.
 Roomen, van room,
 (in onderscheiding
 van *Roomen* of *Rome*
 eene stad in Italië.)
 Rooven, iets wegrooven,
 (in onderscheiding
 van *roven* der
 wonden.)
 S.
 Schoone, schoon.
 Schooelen, schoot.
 b. v. op den schoot
 zitten; in onderscheiding
 van *schooten*, met geweer.)
 Sloopen, (in alle betee-
 kenissen.)
 Slooten, (in het land;
 in onderscheiding
 van *sloten*, dat van
 sluiten komt.)
 Slooven,
 Snoode, snooder;
 snoeden.
 Stooten.
 Stroo.
 Stroocken, (in alle betee-
 kenissen.)
 T.
 Stroomen.
 Stroopen, stroopers.
 Toomen, betoomen.
 Tooneel.
 Toonen, toon, zang-
 toonen.
 Toonen, (teenen aan
 voeten.)
 Toonen, aantoonen,
 betoonen, vertoonen.
 Tooveren.
 Troonen, (in alle betee-
 kenissen.)
 V.
 Verloogen.
 Vloo.
 Z.
 Zoo (in beide betee-
 kenissen.)
 Zoomen van zoom.

DRIE-EN-TWINTIGSTE LES.

1. Verbeter eens den navolgenden volzin.
 « ik geef mijn leermeester genoeg en
 « daarom houdt hij veel van mijn, mij-
 « nen broeder gaat ook met plaisir naar
 « het school, ook hem bemind den mees-
 « ter, te meer omdat hij zijne ouders
 « gehoorzaam is en ook zoo vlijtig leerd;
 A. Het eerste woord *ik* moet men met
 eene groote *I* schrijven, omdat men al-
 tijd, wat men ook schrijve, met eene
 hoofdletter beginnen moet.
2. V. Wat zoudt gij aan het woord
 geev willen veranderen?
- V. De letter *v* moet weg en er moet
 eene *f* voor in de plaats komen.
3. V. Waarom?
- A. Om dat de *v* te zacht is om eene
 lettergreep te sluiten.
4. V. Het woord *mijn* is goed, niet
 waar?
- A. Neen, dat moet zijn *mijnen*.
5. V. Waarom?
- A. Omdat het woord leermeester in
 den derden naamval voorkomt, en daar-
 om moet men niet zeggen *mijn* maar
mijnen leermeester.
6. V. Het woord *genoeg*?
- A. Daar moet nog eene *n* achter, om-
 dat men in het meervoud schrijft *genoe-
 gens* niet *genoeges*.

7. V. De woorden *en* *daarom*?
- A. Zij zijn beide goed.
8. V. Het woord *koud*, is dat ook
 goed?
- A. Neen, daar moet nog eene *t* achter.
9. V. Waarom?
- A. Omdat dit woord een werkwoord
 is, en in den 3^{den} persoon van den tegen-
 woordigen tijd der aantoonende wijs
 staat.
10. V. Moet er daarom eene *t* achter?
- A. Ja, in den tegenwoordigen tijd van
 de aantoonende wijs schrijft men altijd in
 het enkelvoudige van den 2^{den} en 3^{den}
 persoon eene *t* achter aan, maar dit ge-
 schiedt in den onvolm. verl. tijd van de
 aantoonende wijs in den 3^{den} persoon
 niet, omdat men dan ook *hij gaaf* zou
 moeten schrijven in plaats van *hij gaf*.
11. V. Maar waarom juist *houdt*, met
 eene *d*; waarom niet liever *hout*, zoo als
 men ook zegt hij *begint* — en niet hij
begindt?
- A. Omdat men in de onbepaalde wijs,
houden met eene *d*, en *beginnen*, zon-
 der *d*, schrijft.
12. V. De woorden *hij*, *veel*, *van*?
- A. Zijn goed.
13. V. *Mijn*?
- A. Niet goed, dit moet zijn *mij*.
14. V. Waarom?
- A. Omdat hier een persoonlijk voor-

naamwoord, en geenszins een bezittelijk, te pas komt.

15. V. Nu verder.

A. *mijnen* deugt niet; voor eerst omdat dit woord met eene groote *M* moet beginnen, dewyl hier een nieuwe volzin begint, en omdat *broeder*, dat er op volgt, in den eersten naamval staat moet het zijn *Mijn broeder*.

16. V. *Gaat ook met?*

A. Zijn goed.

17. V. *Plaasjer?*

A. Niet goed, men schrijft thans *pleisier* [zoo ook schrijft men nu niet meer *comptoir* maar *kantoor*.]

18. V. *Naar...?*

A. Goed.

19. V. *Het...?*

A. Niet goed — dat moet zijn *de*.

20. V. *Omdat...?*

A. School van het vrouwelijke geslacht is —

21. V. *Genoeg*. — Gij zult het overige van dezen volzin nu ook wel verbeteren kunnen; ik verzoek nu nog ten slotte, den navolgenden volzin te ontleden [analyseren.]

In eene goede school wordt onderwijjs gegeven in het lezen, schrijven, rekenen, de gronden der nederduitsche taal, en in alles wat strekken kan, om tot kundige, brave en nuttige leden der za-

menleving te worden voorbereid.

In, voorzetsel.

Eene, niet bepalend lidwoord.

Goede, bijvoegelijk naamwoord.

School, zelfst. naamw. vrouw. gesl.,

enk. getal, 4. naamval. (3. geval.)

Wordt, hulpwoord, aant. wijs, tegenw. tijd, 3. pers. enkel.

Onderwijjs, gem. zelfst. naamw. onz. enkelv., 1. naamval. (1. geval.)

Gegeven, verl. deelwoord van het ongelijkvloeiende werkwoord *geven*.

In, voorzetsel.

Het, bepalend lidwoord.

Lezen, } werkwoorden, maar zij worden hier als zelfstandige

Schrijven, } naamw. voorgesteld in de

Rekenen; } 4. naamval. (3. geval.)

De, bep. lidwoord.

Gronden, gem. zelfst. naamw., mannelijk, meerv., 4. naamval.

Der, verbogen lidwoord. 2 naamv.

Nederduitsche, bijvoegelijk naamw.

Taal, gem. zelfst. naamw., vrouwelijk,

enkelv., 2. naamval (2. geval.)

En, voegwoord.

In, voorzetsel.

Alles, algemeen telwoord.

Wat, betrekkelijk voornaamwoord,

Strekken, gelijkvloeiend werkwoord,

onbepaalde wijs:

Kan, werkwoord, aantoonende wijs,

tegenw. tijd. derde persoon, enkelvoud.
Om, voegwoord.

Tot, voorzetsel.

Kundige, *Brave*, { bijvoegelijke naamwoorden.

En, voegwoord.

Nuttige, bijvoegelijk naamwoord.

Leden, gem. zelfst. naamw. onz. geslacht, meerv., 4. naamval. (3. geval.)

Der, verbogen lidwoord. 2. naamval.

Zamenleving, gem. zelfst. naamw., vrouw. geslacht, enkelv., 2. naamval. (2. g.)

Te, voegwoord.

Worden, hulpwerkwoord, onbepaalde wijs.

Voorbereid, verleden deelwoord van het werkwoord *voorbereiden*.

VIER-EN-TWINTIGSTE LES.

Over de Scheiteekenen.

1. V. Hoe worden de scheiteekens verdeeld?

A. In scheiteekens en zinteekens.

2. V. Wat zijn scheiteekens?

A. Dat zijn teekens, welke voorname-lijk gebruikt worden, om eene meerdere of mindere scheiding tusschen de deelen van eenen volzin te maken.

3. Noem mij eens de voornaamste.

A. De *comma* (,) *comma-punt* (;), *dubbele-punt* (:), en *punt* (.)

4. V. Waarom dragen zij den naam van scheiteekens?

A. Omdat zij voornamelijk ter scheiding onzer voorstellen, en geenzins, ter aanwijzing onzer wijze van voorstellen, dienen.

VIJF-EN-TWINTIGSTE LES.

Over het gebruik van elk scheiteeden in het bijzonder.

1. V. Waartoe gebruikt men de comma?

A. De comma gebruikt men tot scheiding dier kleinere deelen van eenen volzin, welke niet onmiddelijk met elkander verbonden zijn.

2. V. Zoudt gij mij, dit betreffende niet eenige regelen kunnen aan de hand geven?

A. Ja wel: men gebruikt de comma voor de *betrekkelijke voornaamwoorden*; — tusschen de *bijvoegelijke naamwoorden*, welke onmiddelijk achter een volgen, en niet tot verklaring van elkander noch door een samenbindend voegwoord verbonden zijn; — ter scheiding van twee of meer *zelfstandige naamwoorden*, wanneer zij niet door eenige voegwoord zamen verbonden zijn; — voor en achter tusschen gevoegde woorden, welke kunnen weggelaten of op eene andere plaats

gesteld worden, zonder eenen wazijn te maken; — voor alle voegwoorden, welke het eene voorstel aan het andere verbinden, enz.

3. Helder dit eens door voorbeelden op.

A. Zoo plaatst men b. v. ten gevolge van de eerste, in *de man*, WELKE enz., eene comma voor WELKE, — ten gevolge van de tweede, in *de brave, verstandige en geleerde man*, een comma achter BRAVE, — ten gevolge van de derde, in *vlijt, gehoorzaamheid, liefde, deze zijn de hoedanigheden* enz., een comma achter elk zelfstandig naamwoord, — ten gevolge van de vierde, in *door den oorlog*, WELKE SEDERT EENIGE JAREN IN EUROPA GEWOED HEEFT, *zijn vele landen arm geworden*, eene comma voor en achter de tusschenvoeging: WELKE SEDERT EENIGE JAREN IN EUROPA GEWOED HEEFT, — en, ten gevolge van de vijfde, in *de man en vrouw leefden te zamen gelukkig*, EN *toen zij eenen hoogen ouderdom bereikt hadden*, EN *aan hun vorig leven dachten*, enz., eene comma achter *gelukkig en bereikt hadden*, omdat het volgende voorstel daaraan, door het voegwoord EN, verbonden wordt.

4. V. Moet dan voor het voegwoord, dat *man en vrouw* aan een verbindt, ook geene comma staan?

A. Neen: want dit verbindt slechts woorden, en geene voorstellen.

5. V. Heeft deze uitzondering ook bij andere voegwoorden plaats?

A. Ja: bij NOCH, NOG, OF, ALS, GE-
LYK, om en anderen, geldt dezelfde regel. Verbinden zij voorstellen, dan vorderen zij eene comma voor zich; doch verbinden zij slechts woorden, dan niet.

6. Toon dit eens door voorbeelden.

A. Als ik zeg: *ik heb NOCH vriend NOCH kennis*, dan dient NOCH om woorden te verbinden, en men plaatst voor hetzelfde geene comma; maar als ik zeg: *NOCH het geluk van met u te verkeeren, NOCH de voordeelen aan mijne bediening verbonden*; enz., dan dient het om het eene voorstel aan het andere te verbinden, en als zoodanig vordert het eene comma voor zich. Eveneens is het met het vermeerderend voegwoord NOG. *Toen ik NOG sliep*, enz., hier wordt er geene, en in den zin: *NOG heb ik geen vriend gezien, NOG heb ik geen geld ontvangen*, wordt er wel eene comma voor geplaatst.

7. Geef gelijke voorbeelden van OF, ALS en OM.

A. Of neemt wel eene comma voor zich, wanneer het tot verband der voorstellen dient; doch niet, wanneer het als scheidend voegwoord gebezigd wordt, of in het midden van een voorstel komt. Zoo neemt het b. v. in den zin: *ik kan het u niet zeggen of mijn broeder te*

Amsterdam of *te Rotterdam is*, op de eerste plaats eene comma voor zich, en de tweede plaats niet, omdat het op de eerste plaats als voorstel verbindend; en op de tweede plaats als scheidend voegwoord, voorkomt. En in de vraag: *waar of hij in het toekomende blijven zal?* komt het in het midden van een voorstel, en neemt in dezelve dus ook geene comma.

8. Nu van ALS.

A. Indien ALS eene gelijkheid aanduidt, en niet tot verbinding van voorstellen dient, dan neemt het geene comma voor zich; b. v. *hij is, in deugden, een man als zijn vader.* Doch tot zamenvoeging van voorstellen, of wanneer het woordje ALS met TOEN, WANNEER, enz., verwisseld kan worden, neemt het wel eene comma voor zich; b. v. *GELIJK een goeden doet hij zich voor, GELIJK een kwaden gedraagt hij zich, — zult gij het hem zeggen, ALS (WANNEER) hij komt?*

9. Geef mij nu ook nog eens een voorbeeld van OM.

A. Wanneer men het woord OM gebruikt, om het eene voorstel aan het andere te verbinden, plaats men voor hetzelfde eene comma; b. v. *ik verzoek hem dagelijks, om mij te laten vertrekken;* maar als het gebruikt wordt, ter omschrijving van eenig zamengesteld woord,

of als het in een onmiddelijk verband staat met eenig onderwerp, dan neemt het geene comma voor zich; b. v. *het mes om te snoeijen, voor het snoeimes; — ik ga om hem te verwelkomen, enz.*

10. V. Kan ik deze regels bij het plaatsen der comma vrij volgen?

A. Ja: — in de laatste gevallen evenwel duldt het soms eene uitzondering, want, daar het plaatsen van dit teeken meer van den zin zelve, dan van de voegwoorden, afhangt, wordt er wel eens eene *comma-punt* of *dubbele punt* geplaatst, waar wij slechts eene comma gesteld hebben.

11. V. Valt er nu, ten opzichte van de comma, nog meer te zeggen?

A. Nog dit: indien er een of ander woord verzwegen wordt, gelijk gebeuren kan, dat men dan de teekens plaatst als of dit woord er werkelijk stond; b. v. *als ik bij hem kom, (DAN) zal ik hem verzoeken, enz.*

ZES-EN-TWINTIGSTE LES.

Over de comma - punt.

1. V. Waartoe gebruikt men de *comma-punt*?

A. Men gebruikt de *comma-punt* om voorstellen en perioden te sluiten, welke

uit meer leden bestaan; inzonderheid wanneer deze leden eenige uitgebreidheid hebben, zoo dat in ieder enkel voorstel een of meer comma's voorkomen.

2. V. Kunt gij mij dit ook door een voorbeeld ophelderen?

A. Ja. zoo gebruikt men, ten gevolge daarvan, in het volgende opstel, de comma-punt ter plaatsing, op welke zij daarin voorkomen.

Het jaar 1772 is in de geschiedenis zeer merkwaardig geworden: want in dit jaar namen de Russen van Pruissen en Oostenrijk eenige aanzienlijke provincien in Polen weg; GUSTAAF de III wierp, zonder eenigen tegenstand van belang, den verwarden, zweedschen regeringsvorm in duigen; nijd en kabalen deden in Denemarken eenen eersten minister vallen, wiens werkzame geest zoo veel goeds gewrocht had; en in Rome arbeidde men, onder de regering van Paus GANGANELLI, aan de vernietiging van de orde der Jezuïten, enz.

3. V. Waar gebruikt men de comma-punt nog meer?

A. Voor de tegenstellende voegwoorden MAAR, DOCH, DAARENTEGEN, ECHTER, en anderen; voornamelijk, wanneer het onderwerp herhaald, of geheel veranderd wordt; b. v. IK wilde hem slaan; MAAR IK kon hem niet krijgen.

4. V. Maar als het onderwerp dan niet herhaald wordt?

A. Dan gebruikt men in dit en elk gelijk geval slechts eene comma; b. v. IK wilde hem slaan, MAAR kon hem niet krijgen.

ZEVEN-ENTWINTIGSTELLES.

Over de dubbele punt,

1. V. Waar gebruikt men de dubbele punt?

A. In langere perioden, om het voorzindeel van het nazindeel te scheiden.

2. Maakt mij dit een weinig bevatte-lijker.

A. B. v. in het zamengestelde voorstel; wijl de koningen somtijds heerschzuchtig zijn, en van zich zelve te groote gedachten voeden: zoo regeren zij niet zelden met hardheid, enz., zijn twee zindeelen. Wijl de koningen somtijds heerschzuchtig zijn, en van zich zelve te groote gedachten voeden, is het eerste of voorzindeel, en het overige van deze periode, het tweede of nazindeel. Om nu deze twee zindeelen van elkander te scheiden bezigt men de dubbele punt.

3. V. Wanneer wordt de dubbele punt nog meer gebruikt?

A. 1. Wanneer men zijne eigene woorden of die van eenen anderen aanhaalt,

na deze aanhaling vooraf gemeld te hebben; b. v. *Toen ik mijnen vriend ontmoette, sprong ik op van blijdschap, omarmde hem, en zeide: O, mijn vriend? hoe verheug ik mij, enz.* 2. Wanneer men voorbeelden, uitdrukkingen en spreekwijzen aanvoert, of verscheidene zaken na elkanderen optelt: b. v. *het goede en het kwade onderscheiden zich op deze wijze: het goede, enz. — In ons dorp bevinden zich de volgende ondeugende kinderen: FERDINAND, LODEWYK, FRANS, enz.* 3. Voor de redegevende voegwoorden *WANT, DAAROM, DEWIJL, enz.*, indien het voorgaande voorstel niet te klein is, en het onderwerp herhaald of veranderd wordt: b. v. *Om tevreden te leven, moet men zijne gevoeligheid over eene kleine belediging dikwijls ongedwongen verbergen: WANT, WIE alles even ernstig opneemt, heeft zelden rust.* 4. Voor eene vraag, wanneer deze meer op zich zelve staat; b. v. *hierdoor zie ik mij in de engte gebragt; kunt gij mij er uit helpen?* Doch wordt eene vraag verhalend voorgesteld, dan heeft dit geen plaats; b. v. *Toen ik te huis kwam, en men mij vraagde, waar ik geweest was enz.*

ACHT-EN-TWINTIGSTE LES.

Over de comma-punt en dubbele punt.

1. V. Wat blijkt ons uit hetgene wij van de *comma-punt* en *dubbele punt* gezegd hebben?

A. Dat derzelver gebruik van de meerdere of mindere zamengesteldheid der perioden afhangt.

2. V. Wat volgt hier uit?

A. Hier uit volgt, dat er, even zoo wel bij het gebruik van deze teekens als bij dat van de comma, de bijzondere stijlvorming moet geraadpleegd worden: bestaat eene periode uit weinige eenvoudige voorstellen, die door geene bijzaken uitgebreid zijn, dan vervangt de *comma-punt* de plaats der *dubbele punt*, en de *comma* die der *comma-punt*.

3. V. Wat is er tusschen noodig, om in het gebruik van genoemde teekens eenige vaardigheid te verkrijgen?

A. Dat men zich oefene in het ontleiden der perioden.

NEGEN-EN-TWINTIGSTE LES.

Over de punt of het sluitteeken.

1. V. Waar plaatst men het *sluitteeken*?

A. Nooit dan tot sluiting van volzinnen.

2. V. Wat is een *volzin*?

A. Een *volzin* is een voorstel, waarin dat gene, wat van een onderwerp gezegd wordt, een geheel uitmaakt, en gevolglijk eenen volledigen zin geeft. Het gebruik van dit teeken hangt dus mede van de onderscheidene stijlvorming af.

3. V. Valt er nu nog iets van de plaatsing der vier voorgaande teekens te zeggen?

A. Van de plaatsing niet zoo zeer, doch van den toon van lezen en den tijd van rusten, welke men bij elk derzelve dient waar te nemen, diende nog wel iets te worden gezegd.

4. V. Wat dan?

A. Dat men bij elk teeken dien toon volge, welken de betrekking der volzinnen, en van hunne deelen op elkanderen van ons gehoor vordert.

5. V. Wat meer?

A. Dat men bij de *comma* even, bij de *comma-punt* iets langer, bij de *dubbele punt* nog iets langer, en bij de *punt*, al wordt de *volzin*, welken zij sluit, ook door anderen gevolgd, het langste rust: zoo dat men, wanneer men b. v. bij de *comma* zoo lang rust, dat men één telt, — bij de *comma-punt* zoo lang moet rusten, dat men twee, — bij de *dubbel punt*,

dat men drie, — en bij de *punt* dat men vier of meer kan tellen.

D E R T I G S T E L E S .

Over de zintekens in het algemeen, en over het vraag- en uitroeptekens in het bijzonder.

1. V. Zeg mij nu eens: wat zijn zintekens?

A. Dat zijn teekens, die onze wijze van voorstellen, b. v. of wij iets vragen, iets uitroepen, enz., helpen bepalen.

2. V. Welke teekens behooren tot deze soort?

A. Het *vraagteken* [?], het *verwonderings-* of *uitroeptekens* [!], het *aandachtsteeken* of de *lange streep* [—] en het *beletselteeken* [.] .

3. V. Wanneer wordt het *vraagteken* gebruikt?

A. Het *vraagteken* wordt gebruikt achter iedere dadelijke vraag; b. v. *Wat hebt gij gedaan?* — *Is uw broeder ziek?* enz.

4. V. Waar plaatst men het *verwonderings-* of *uitroeptekens*?

A. a) achter elke aanspraak; b. v. *Mijn Heer!* enz.

b) Na elk tusschenwerpsel; wanneer het alleen staat, en in eenen hartstogelijken toon uitgesproken wordt; b. v.

Ach! — Och! — Helaas!

c) Achter elk voorstel dat met een tuschenwerpsel begint; b. v. *O, wat ben ik verheugd!* — *Ach, welk eene smart!* enz.

d) Achter elke hartstogtelijke rede, die met eene hevige uitboezeming gepaard gaat; b. v. *Onzalige argwaan! die zelfs de heiligste banden der natuur door-knaagt!* — — *weg met u!* — *laat mij ongelukkige!* enz.

EEN-EN-DERTIGSTE LES.

Over het aandachtsteeken of de lange streep.

1. V. Waartoe gebruikt men het aandachtsteeken of de lange streep.

A. Het aandachtsteeken of de lange streep bezigt men:

a) Om aan te duiden, dat er een of meer woorden uitgelaten zijn; b. v. *Wat zoude de groote — zeggen, wanneer hij thans — enz.*

b) Om eenig gebrek in den zamenhang aantewijzen; b. v. *In de 15^e. eeuw hebben de Duitschers veel uitgevonden — onder LOBEWYK den XIV. veroverden de Franschen enz.*

c) Om eene onverwachte wending in eene rede voor te stellen; b. v. *Laat ons het verstand raadplegen, of men bij den*

dood eens vriends lagchen of weenen moet. Het zal antwoorden: hij is voor u verloren — weent! Hij is van de moojelikheden des levens verlost — lacht! Maar de menschelijke natuur staat op hare regten, beveelt ons te weenen, en wij — gehoorzamen.

d) Om eene tuschenstelling in te sluiten, in plaats van (); b. v. *En in der daad — waarom zoude ik het ontkennen? — weinigen zijn er, die hem in kunde gelijk staan.*

2. V. En wanneer maakt men gebruik van het beletselteeken?

A. Wanneer men eene rede door inval van iemand anders, of wel door schielijke verandering van gedachten, afbreekt, eer dezelve vol is; b. v. (Jan zegt:) *als hij hier was, die valschaard, dan zou ik hem slaan, dat.... (en Hendrik valt hem hier op in de rede, zeggende:) zacht vriend! zacht! hoe kunt gij u zoo kwaad maken? — En Cornelia haren broeder eens met eene blijde boodschap willende verrassen, zeide: broer! op uwen verjaardag zal men u.... (doch juist bij dit laatste woord herdenkende, dat zij het niet mag zeggen, laat zij volgen:) neen ik zeg het u niet, broer, het is mij verboden. In het eerste voorbeeld beletten de woorden van den laatsten spreker den loop*

aan die van den eersten, waarom deze, ter plaatse, waar zij in hunnen loop worden gestuit, door een beletselteeken gevolgd worden, — en in het tweede wordt de spreekster, door eene schielijke verandering van gedachten, belet, haar verhaal voort te zetten, en van daar, dat men hetzelfde ook met dit teeken afbreekt, alvorens men hare andere woorden laat volgen.

TWEE-EN-DERTIGSTE LES.

Over de verdere teekens

1. V. Zijn er buiten de teekens, van welke wij reeds gesproken hebben, nog geene andere, die men dient te kennen?

A. Ja, men heeft er nog verscheidene, als: het *deelteeken* [ë], de *paragraaf* [§], het *weglatingsteeken* [t], *afkappingsteeken* [—], *zamentrekkingssteeken* [▲], *tusschenstellingsteeken* (), *verklaringsteeken* [], *aanhalingsteeken* [»], *koppelsteeken* [-], *nadruksteeken* [é], *renvoi* of *verwijzingssteeken* [†], *repetitie* of *herhalingsteeken* [::], *verbindingsteeken* [&], en *afbrekingsteeken* [&c]; doch omdat het gebruik van deze niet zeer twijfelachtig is zullen wij ons bij dezelve niet lang ophouden.

2. V. Waartoe gebruikt men dan het *deelteeken*?

A. Om twee klinkletters, welke in een woord vereenigbaar op elkander volgen, en niet tot dezelfde lettergreep behooren, zoodanig te deelen, dat men kan zien, tot welke lettergreep elk van deze klinkers behoort.

3. V. Waar dient men hetzelfde tot dat einde te plaatsen?

A. Boven die klinkletter, waarmede de nieuwe lettergreep begint, zoodat men b. v. in de woorden *Joël*, *geëvenredigd*, boven de *e*, met welke de nieuwe lettergreep in elk woord begint, het *deelteeken* plaatst; opdat men niet leze *Joel*, *geeven-re-digd*, maar *Jo-el*, *ge-e-ven-re-digd*.

4. V. En waartoe gebruikt men de *paragraaf*?

A. Dit teeken gebruikt men, om elke verhandeling in zulke deelen te splitsen, als er, tot de bevordering eener geregelde en duidelijke voordragt, vereischt wordt. Voor elk deel eener verhandeling plaatst men dus eene *paragraaf*.

DRIE-EN-DERTIGSTE LES.

Vervolg.

1. V. Tot wat einde dient het *weglatingsteeken*?

A. Dit teeken plaatst men bij een'

medeklinker, om aan te toonen, dat men een of meer letters, die dezen medeklinker in een woord voorgaan of volgen, dichtmaats- of welluidendheidshalve heeft weggelaten, zonder dat evenwel het woord den klank, welke het de volheid zijner beteekenis geeft, ontnomen wordt: zoo vormt men, door middel van dit teeken, *des morgens* in 's *morgens*, *te huis* in't *huis*, *ik loop*, in 'k *loop*, *ondankbare* in *ondankb're*, enz.

2. V. Waartoe gebruikt men het *afkappingsteeken*?

A. Wanneer er eenige zamengestelde zelfstandige naamwoorden, welker tweede deelen uit hetzelfde woord bestaan, onmiddelijk op elkanderen volgen, dan plaatst men, bij weglating van het tweede deel achter het eerste deel van elk woord, een afkappingsteeken [-], en schrijft het laatste dier op een volgende woorden slechts vol uit; b. v. *Aardrijks-geschied-en natuurkunde zijn nuttige en aangename wetenschappen*.

3. V. Waartoe gebruikt men het *zamentrekkingsteeken*?

A. Om twee klinkletters, die in een woord, bij weglating van eenigen medeklinker, op elkander volgen, tot dezelfde lettergreep zamen te trekken, gelijk b. v. in de verandering van *mede* tot *meê*, enz., plaats heeft.

VIËR-EN-DERTIGSTÉ LES.

Vervolg.

1. V. Waartoe gebruikt men het *tusschenstellingsteeken*?

A. Om eene tusschenstelling in te sluiten, gelijk reeds uit de verhandeling over het *aandachtsteeken* of de *lange streep*, les 31. *antw. op 1 vr.* gebleken is; b. v. *Ik doe mijn uiterste best; om wven zoon* (DIEN IK ZOO GAARNE, ALS EENIG KIND IN DE WERELD, TOT EEN VERSTANDIG EN DEUGDZAAM MENSCH ZOUDE ZIEN OPWASSEN) *mijn onderwijs bevattelijk te maken; doch te vergeefs*, enz.

2. V. Waartoe bezigt men het *verklaringsteeken*?

A. Het *verklaringsteeken* bezigt men, om er een of meer woorden, die tot verklaring van een of meer andere woorden van eenen zin dienen, tusschen te plaatsen; en omdat men het tot dat einde ook dikwijls in den Bijbel aantreft, noemt men het ook wel *tekst- of zins-haken*.

3. V. Wanneer gebruikt men het *aanhalingsteeken*?

A. Aan het begin en het einde der woorden, welke men van iemand anders aanhaalt, mitsgaders aan het begin van elken regel, welke door deze woorden

gevormd wordt; b. v. *Ik verzocht hem om vergiffenis, maar wat denkt gij dat hij mij ten antwoord gaf?* » Ga henen: » zeide hij, » iemand, die mij eens beledigd heeft, is voor altijd mijn vijand, » en kan op geene vergeving rekenen. »

VIJF-EN-DERTIGSTE LES.

Vervolg.

1. V. Wanneer gebruikt men het *koppelteeken*?

A. Wanneer men op het einde van eenen regel een woord moet afbreken, dan gebruikt men het *koppelteeken*, om aan te toonen, dat het overige van dat woord aan het begin van den volgende regel wordt gevonden: ook gebruikt men het *koppelteeken* in zamengestelde zelfstandige naamwoorden, om het voordeel aan het achterdeel te verbinden; b. v. in *hoofd-onderwijzer*, enz.

2. V. Waartoe gebruikt men het *nadrukteeken*?

A. Om die klinkers, welke in een woord eenen buitengewonen nadruk vereischen te kenmerken; b. v. Op het gezegde: *er waren twee menschen*, zou een ander, die niet in deze meening stemde: kunnen zeggen: *neen, daar was er maar één*. Hier valt de nadruk op *één*, en elke *e*, daarin voorkomende, dient dus met het nadrukteeken voorzien te zijn.

ZES-EN-DERTIGSTE LES.

Vervolg.

1. V. Waartoe gebruikt men het *renvoi* of *verwijzingsteeken*?

A. Dit teeken, waar toe men eene ingeslotene letter, een sterretje, een kruisje, of wat men daartoe goed vindt, kan gebruiken, bezigt men om den lezer tot zekere plaats te verwijzen, waar, ter opheldering van den zin, eenige woorden of regels gevonden worden, die men welluidendheidshalve daar, en niet in den zin zelve, geplaatst heeft.

2. V. Waar gebruikt men het *repetitie* of *herhalingsteeken*?

A. Het *repetitie* of *herhalingsteeken* gebruikt men in kerkelijke liederen of gezangen, tot een teeken, dat het eene of andere vers moet herhaald worden.

3. V. Wat beduidt het *verbindingsteeken*?

A. Dit teeken, dat men in oude boeken, koopmansbrieven, enz. wel eens vindt, beteekend zoo veel als *en* (verbindend voegwoord.)

4. V. Wat beteekend het *afbrekingsteeken*?

A. Dit beteekend zoo veel als *en* zoo *voorts*, tot welke uitdrukking wij ons, bij verkorting, bedienen van *enz.*

SCHOOL-REGLEMENT.

1.

Geen kind mag uit de school blijven, of te laat ter school komen.

2.

Zonder toestemming van zijne ouders of onderwijzer mag hij noch den geheelen, noch den gedeeltelijken schooltijd verzuimen: zoo dit echter door omstandigheden veroorzaakt werd zal hij den onderwijzer daar van de bewijzen brengen moeten.

3.

Buiten de school te blijven staan, als het schooltijd is, is geheel verboden.

4.

Elk kind moet zuiver gewasschen, gekamd en gekleed in de school komen.

5.

Bij het komen in de school moet elk kind den onderwijzer behoorlijk groeten met een beleefde buiging en zich stil naar zijne plaats begeven.

6.

Het kind moet in de school stil zijne les leeren en mag niemand dan den onderwijzer om onderrigt vragen.

(107)

7.

De kinderen mogen niet tegen elkander spreken gedurende den schooltijd, op straf van alleen te moeten zitten.

8.

Geen kind mag van een ander iets aanbrengeu of klagen, zoo het hem zelveu niet betreft. Gevraagd zijnde door den onderwijzer moet het de waarheid spreken.

9.

Op zijne plaats moet elk kind blijven zitten en door dringen niemand hinderen.

10.

Niemand mag zijne schriften of boeken scheuren, bemorsen of bekladden.

11.

Ieder moet zijne eigene boeken, papier, pennen, lei en griffel gebruiken. Het eigendom van anderen, hoe gering ook, zal het kind altijd ontzien.

12.

Moet een kind den onderwijzer iets vragen, zoo zal het staande het doen.

13.

De jongens moeten, gedurende den schooltijd, blootshoofds zijn.

14.

Buiten noodzaak mag geen kind verlof vragen om naar buiten te gaan. Buiten zijnde zal het spoedig terug komen.

15.

Twisten en krakeelen zijn, als lelijke zaken, ganschelijk verboden.

16.

Noch in de school, noch op straat, noch ergens mag een kind vloeken zweren of liegen, omdat het zware zonden zijn.

17.

Zou het stelen geoorloofd zijn? Die eene kleinigheid van wat aard ook wegneemt wordt ligtelijk een dief en moordenaar.

18.

Bij het uitgaan uit de school zal elk zijne schoolbehoeften behoorlijk wegbergen.

19.

Het gebed voor en na de school-uren zullen de kinderen *staande*, met gevouwen handen, en neêrgeslagen oogen, eerbiedig naspreken in stilte.

20.

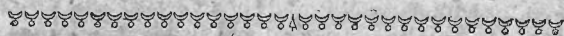
Vriendelijk zal ieder, bij het verlaten der school, zijnen onderwijzer groeten,

en daarop terstond naar huis gaan, zonder zich op straat op te houden. —

21.

Elk kind moet stipt dit school-reglement nakomen en zoo toonen, dat het van het voorregt om ter school te kunnen gaan, een gepast gebruik weet te maken.

Het zal daardoor zijn eigen welzijn bevorderen, de goedkeuring wegdragende van God en alle brave menschen. —

Gebed voor den schooltijd.

Liefderlijke God! wij danken u, dat gij ons zoo gezond en vrolijk hier in de school doet komen. Door de altijd weldoende goddelijke voorzienigheid is ons deze gelegenheid bereid geworden, om wederom veel goeds te kunnen leeren, dat ons nuttig kan zijn voor ons geheele leven; geef ons verlichting om het ware te kennen, en sterkte om het goede te doen. Laat ons dan ook regt naarstig en zedig zijn. Laat niemand van ons, door praten, onachtzaamheid of slechte zeden de goede orde storen en onzen onderwijzer bedroeven, die zich voor ons zoo veel moeite geeft. Zegen, ó God! zijnen arbeid tot opvoeding en onderwijs onzer jeugdige harten. Laat hem met blijdschap voor zich zelve, en met den besten uitslag voor ons in allerlei nuttige dingen ons gedurig onderwijzen! laat ons dan al zijne goede lessen ter harte nemen, opdat wij, tot nut van de Maatschappij en tot eer van den Godsdienst, wijzer en beter mogen worden. Amen.

Gebed na den Schooltijd.

Hemelsche Vader! deze dag, welken wij weder mogten beleven en in nuttige leerrijke oefeningen doorbrengen, leverde ons wederom nieuwe bewijzen van uwe gunst. Zegen, ó God! ons verrigte werk ter betere beschaving van geest en hart! versterk ons geheugen, en geef, dat de lessen, welke wij ontvingen, eenen blijvenden indruk op onze harten mogen maken, dat wij aan al uwe weldaden beantwoorden door dankbaarheid in een u welbehagelijk gedrag. Verleen ons hertoe die oplettendheid op al onze handelingen en bedrijven, zelfs op de geringste en minstbeduidende, zonder welke wij gedurig gevaar loopen van tot afwijkingen te vervallen. Bewaar ons, ó God! het overige van den dag, en laat ons denzelfen niet in ledigheid en enkel in uitspanningen ten eindebrengen. Doe, ó God! ons beseffen, dat ons leven kort is, dat elk nur snel voorbij gaat en dat de jeugd een kostelijke tijd is, om nuttige kundigheden te verzamelen, — dat zij de voorbereiding is voor geheel ons leven. Leer ons dan den tijd onzer jonge jaren wel gebruiken, en zonder kwaad te doen of kwade voorbeelden te geven, altijd zedig en wel leven om zalig te sterven. Schenk ons, ó God! ter behoorlijke volbrenging van dit alles, uwe sterkende genade, door de verdiensten van Jezus Christus. Amen.

E I N D E.